

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bronislava Lehocká

Analýza regionální integrace v Černomoří.

Rusko a jeho vliv na regionální dynamiku.

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Markéta Žídková Ph.D., M. A.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 25. 6. 2015

Podpis:

Děkuji Mgr. Markétě Žídkové Ph.D., M. A za odborné vedení bakalářské práce, poskytnuté konzultace a za množství cenných rad a připomínek k obsahové i formální stránce textu.

Obsah

Úvod.....	4
1. Teoretické vymezení regionalismu	9
1. 1 Mezinárodní a regionální integrace	11
1. 2 Regionalismus a otázky bezpečnosti	12
1. 3 Vymezení černomořského regionu.....	14
2. Regionalismus v černomořském regionu	16
2. 1 Organizace černomořské hospodářské spolupráce a Společenství demokratické volby ...	16
2. 2 Integrovační projekty Ruské federace v regionu.....	20
2. 3 Role externích aktérů v integrační dynamice: EU, NATO	24
3. Rusko a jeho postavení v černomořském region	28
3. 1 Ruská přítomnost v regionu: historická perspektiva	28
3. 1. 1 Zahraniční politika v éře Borise Jelcina: 1991-1999	29
3. 1. 2 Zahraniční politika v éře Vladimíra Putina: 2000-2014	31
3. 2 Energetický a transportní potenciál Černomoří.....	33
3. 3 Geopolitické změny v regionu v období 2008-2014	36
3. 4 Poloostrov Krym a černomořská flotila	41
Závěr.....	44
Literatura.....	48
Přílohy	48
Abstrakt.....	57
Abstract	58

Úvod

Dezintegrace Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) v roce 1991 znamenala fundamentální změny ve struktuře mezinárodního systému a dosavadního bipolárního uspořádání. Po skončení Studené války začínal postupně narůstat význam regionalismu, který reflektoval rozvoj vztahů mezi aktéry mezinárodního systému na multilaterální úrovni. Jedním z nejvýznamnějších podnětů pro regionalismus byla snaha států reagovat na efekty globalizace pomocí integrace a vzniku nových organizací, jako Evropská unie (EU), či Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA).

Oblast Černomoří je příkladem nového regionalismu, který měl pomoci státům překonat negativní dopady globalizace skrze regionální integraci a vzájemnou spolupráci. Region se po rozpadu SSSR musel vypořádat také s celou řadou problémů souvisejících s konsolidací nově vznikajících států, přítomností etnických a teritoriálních konfliktů, energetickou politikou a hospodářskou stagnací. Nově vznikající regionální projekty a iniciativy tak měly řešit komplexní problémy regionu.

Černomoří je důležitým regionem z hlediska geopolitického a geostrategického, regionem v němž je integrační dynamika ovlivňována velkým množstvím aktérů, kteří se snaží prosadit protichůdné ekonomické a politické zájmy. V současnosti je situace v regionu determinována rusko-ukrajinským konfliktem a anexí Krymu, která zásadním způsobem ovlivnila dynamické procesy a geopolitickou situaci v Černomoří. Region byl však i v minulosti místem dynamických proměn a oblastí konfliktních zájmů velmocí, pro které představoval strategické území umožňující přístup k Černému a Azovskému moři a ovládnutí infrastruktury (tranzitních cest ropy a plynu). Přestože historicky bylo v regionu velké množství aktérů, Rusko má od 18. století v regionu zvláštní politické a hospodářské zájmy. Po rozpadu SSSR se na mapě objevily nově vzniklé (postsovětské) státy a opět tak změnilo geopolitické uspořádání. Postupně do regionu začali vstupovat noví externí aktéři jako EU, organizace Severoatlantické Aliance (NATO) či USA. Větší otevřenost regionu vůči externím aktérům po skončení Studené války tedy způsobila nárůst aktérů, kteří zasahovali do dynamiky celé oblasti.

Po rozpadu SSSR se musely nově vzniklé státy vypořádat s řadou vnitřních a problémů a vyřešit také jejich postavení v rámci postsovětského prostoru. Státy černomořského regionu navíc byly výrazně ovlivňovány úzkými politickými a ekonomickými svazky s Ruskem, které nebyly zcela přerušeny. Desintegrace v postsovětského prostoru vedla ke vzniku bezprecedentní situace, kdy se bývalé svazové republiky staly samostatnými entitami, na které však mělo Rusko a jeho zahraničněpolitické aktivity vliv i nadále.

Za účelem překonání bezpečnostních hrozeb a zaostalých centrálně plánovaných ekonomik se státy regionu začaly seskupovat do regionálních organizací. Tématem této práce je právě regionální integrace v Černomoří, mezi lety 1991-2015, přičemž rok 1991 je mezníkem ohraničujícím rozpad SSSR a vznik Ruské federace (RF).

Primárním cílem práce je analýza existujících regionálních organizací v rámci teritoria Černého moře, které je blíže specifikováno v následujících kapitolách. Bakalářská práce má dvě roviny analýzy. První zkoumá samotné integrační procesy, důvody vzniku organizací a projektů hospodářského, politického i bezpečnostního charakteru. Druhá rovina analýzy se zabývá pozicí a strategickými zájmy Ruska, které se odráží na dynamice vztahů a regionální integraci v Černomoří. Pro dosažení komplexního pohledu na problematiku regionalizace bylo nutné zohlednit klíčové aspekty zahraniční politiky Ruska. Práce si však neklade za cíl analyzovat ruskou zahraniční politiku jako celek, soustředí se na klíčové momenty (události), které měly přímý dopad na černomořský region. V závislosti na cíli práce jsou stanoveny dvě hlavní výzkumné otázky, které zní následovně: *Jakým způsobem probíhala regionální integrace v Černomoří po rozpadu SSSR? Jak ovlivnilo Rusko integrační dynamiku a spolupráci v Černomoří?*

Práce vychází z teoreticko-analytického přístupu, který nevyužívá pouze jeden teoretický rámec, paradigma mezinárodních vztahů, ale snaží se o syntézu neoliberálního přístupu ke studiu regionální integrace s přístupem neorealistickým. Z metodologického hlediska se jedná o areálovou studii, která si klade za cíl pochopení určitých procesů v rámci jednoho teritoria, v případě této práce se jedná o Černomoří. (Říchová 1997)

Bakalářská práce je rozdělena do tří kapitol a následně se dělí do dalších podkapitol. První kapitola se zabývá teoretickými východisky regionalismu a specifikací základních pojmů jako region, regionalismus, či regionalizace. Regionalismus je charakterizovaný jednak jako ekonomický proces, kdy se jednotlivé státy spojí za účelem intenzivnější spolupráce, či obchodní výměny, a jednak jako státem iniciovaný integrační proces vytváření formálních institucí a vazeb. Tato práce akcentuje především tzv. nový regionalismus, který zkoumá komplexní vztahy mezi státy v její složitosti, je tedy vhodným nástrojem pro analýzu oblastí se specifickým vývojem, jakou je region Černého moře. Nový regionalismus také přesněji vystihuje důvody států pro zapojení se do integračních organizací a projektů, vzhledem k rozpadu bipolárního uspořádání a rozdílným podnětům, které státy v 90. letech motivovaly k vytváření regionálních uskupení. Součástí první kapitoly je také podkapitola věnovaná výhradně regionalismu v kontextu bezpečnosti. Nový regionalismus zdůrazňuje především nevojenský aspekt analýzy, tzv. soft power dimenzi bezpečnostních vztahů a nižší úroveň

analýzy, což je vhodné vzhledem ke zkoumanému regionu. Hlavním důvodem pro zařazení bezpečnosti jako hlavního aspektu analýzy je skutečnost, že ačkoli většina integračních projektů vznikala na bázi ekonomické spolupráce, dříve či později byla dynamika v regionu ovlivněna bezpečnostními aspekty.

Druhá kapitola se zabývá analýzou konkrétních integračních uskupení v Černomořském regionu, přičemž primární důraz je kladen na projekty iniciované členy definovaného regionu (Organizace černomořské hospodářské spolupráce, GUAM, Společenství demokratické volby), projekty „univerzální“ integrace s účastí RF (Společenství nezávislých států, Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti, Jednotný hospodářský prostor), a nakonec na projekty Evropské unie (Černomořská synergie) a NATO (Partnerství pro mír). Ochota států k integraci v multidimenzionálních i univerzalistických projektech je motivována jejich ekonomickými, politickými a především bezpečnostními zájmy. Zapojení konkrétního státu do regionální organizace je tedy determinováno národní koncepcí zahraniční politiky a zejména vztahem k jedné z mocností v regionu - Rusku, Turecku, EU a NATO.

Cílem závěrečné třetí kapitoly, je analýza ruských iniciativ v černomořském regionu, resp. podílu Ruska na vytváření regionálních projektů a iniciativ. Dílčí výzkumná otázka pro tuto kapitolu tedy zní: *V jakých iniciativách a projektech figurovalo Rusko od roku 1991 v Černomoří s ohledem na jeho geopolitické zájmy a strategický význam regionu pro bezpečnost a energetiku?* Pro Rusko byl černomořský region strategickou oblastí již od 18. století, vzhledem k přístupu k moři, výskytu nalezišť nerostných surovin a také přítomnosti důležitých transportních tras a dopravních uzlů spojujících oblast Střední Asie a Evropu. V době Studené války bylo Černomoří relativně klidnou oblastí, jelikož státy oblasti byly zároveň svazovými republikami Sovětského svazu. Po rozpadu SSSR však geopolitické změny otevřely novou kapitolu dějin regionu, která je charakterizována přítomností „zamrzlých“ konfliktů a nevyřešených teritoriálních sporů mezi novými (postsovětskými) státy. Množství nových aktérů zasahujících do dynamických procesů v regionu prosazovalo často antagonistické zájmy a Černomoří se tak stalo oblastí geopolitických konfliktů a boje o sféru vlivu. Tato kapitola tedy nejprve reflektuje postavení Ruska v regionu z historického hlediska a dále se zaměřuje na konfliktní a geopolitické zájmy RF v oblasti bezpečnosti a energetického potenciálu teritoria.

Součástí poslední kapitoly je také podkapitola věnovaná období mezi lety 2008-2014. Tehdy se udály dvě stěžejní události, které změnily vývoj v regionu. V srpnu roku 2008 proběhla pětidenní rusko-gruzínská válka (7.–12. srpna 2008), kdy na jedné straně stálo

Rusko, Jižní Osetie a Abcházie a na straně druhé Gruzie která chtěla zabránit, nakonec úspěšným iredentistickým snahám Ruska a svých dvou regionů. Tato událost je pro černomořský region klíčová, protože došlo k faktické změně hranic, odtržením Abcházie a Jižní Osetie od gruzínského území. Druhou událostí ovlivňující zásadním způsobem dynamiku vývoje v regionu byla politická krize na Krymu, která vústila k anexi Autonomní republiky Krymu a města Sevastopole Ruskem, 19. března 2014, a dalším teritoriálním změnám v Černomoří. Vzhledem k rozsahu práce a jejímu hlavnímu cíli, není analýza těchto dvou „konfliktů“ těžištěm zkoumaných integračních procesů. Přesto kvůli dopadům na geopolitiku v regionu je důležité zařadit tyto dva konflikty do analýzy.

V souvislosti s aktuálností tématu, především s ohledem na ukrajinskou krizi a anexi Krymu, byly pro analýzu využity především zahraniční zdroje v anglickém jazyce. V textu jsou použity primární i sekundární zdroje literatury. Co se týče primárních zdrojů, v textu jsou použity zahraničněpolitické koncepce Ruské federace, především dokumenty, které sloužily k analýze zahraniční politiky Ruska vůči Černomoří. V případě těchto textů je problém s jejich obecnou deklaratorní povahou, která plně nereflektuje skutečnou charakteristiku rusko-černomořských vztahů. Dalšími důležitými primárními zdroji jsou dokumenty Evropské unie, které se týkaly integračních projektů a kooperačních iniciativ v rámci regionu Černého moře např. (*Černomořská synergie*), nebo také zakládající smlouvy a dokumenty jednotlivých regionálních organizací (Charta Společenství nezávislých států). Důležitými zdroji informací pro tuto práci byly analýzy a články v odborných časopisech, jako např. *International Centre for Black Sea Studies*, *International Affairs Review*, *International Studies Review*, *Southeast European and Black Sea Studies* a mnohé další. Stěžejními zdroji sekundární literatury byl výzkum a analýzy zpracované analytiky z britského think tanku *Chatham House*, nebo také *Carnegie Moscow Centre*, kde působí významný analytik Dmitrij Trenin, často citovaný v této práci. Dalším významným analytikem tohoto think tanku je také Alexej Arbatov, který se ve svých publikacích věnuje především vojenským a globálním aspektům mezinárodní politiky.

Kromě článků a analýz dostupných z elektronických databází, byly informace pro tuto práci čerpány také z odborných knižních publikací. Zejména kniha *Russian Politics and Society* britského autora Richarda Sakwy, byla významným zdrojem informací, které se týkaly éry ruské zahraniční politiky po rozpadu Sovětského svazu. Z česky psaných publikací to byla především kniha Evy Cihelkové *Nový regionalismus- teoretické přístupy a vymezení*, která poskytovala především teoretického vymezení regionu a teritoria Černého moře.

Další skupinu zdrojů tvoří odborné články analytiků, jejich primární výzkumnou oblastí je právě region Černého moře. V této práci je často citovaným autorem Taras Kuzio, který se specializuje na současné problémy Ukrajiny ve vztahu k Rusku a na otázky ekonomické a bezpečnostní. Konkrétně regionem Černého moře se dále zabývá Panagiota Manoli, která se ve svém článku *Regional Cooperation in the Black Sea: Building an inclusive, innovative, and integrated region* věnuje integrační dynamice států Černomořského regionu.

Jak jsem již psala výše vzhledem k aktuálnosti tématu a stále probíhajícímu konfliktu na Ukrajině, tvoří podstatnou část literatury, zdroje zahrnující především články z internetových deníků, mj. *The BBC*, *The New York Times* a z česky psaných internetový magazín deníku *Lidové noviny* a serveru *Lidovky.cz*, *Česká pozice*.

1. Teoretické vymezení regionalismu

Devadesátá léta znamenala pro mezinárodní politický systém éru bezprecedentních změn. Rozpad SSSR v roce 1991 vyvolal náhlý desintegrační proces, který vedl k změně vztahů mezi státy a také k transformaci globálního bipolárního systému na multipolární. V tomto novém uspořádání se vznikající, postsovětské státy musely vypořádat s nově nabytou nezávislostí a vnitřními politickými záležitostmi. Musely však také přehodnotit své postavení, v pro ně novém globálním konkurenčním prostředí.

Od počátku 90. let se regionalismus začíná stále více objevovat jako teoretický koncept, který může vhodně sloužit k hlubší analýze vztahů mezi státy v konkrétním regionu. Odpovědí na fragmentaci soudržného bloku velmocí, bylo formování „superregionů“ jakými je např. NATO, či Organizace africké jednoty. Později se začaly vytvářet „subregionální“ a „mikroregionální“ organizace typu Visegrádská spolupráce, Šanghajská spolupráce, Mercosur. Pokračování tohoto trendu odráží potřebu států reagovat na tlaky vytvořené ekonomickou globalizací prostřednictvím místních prostředků². (Väyrynen 2003: 26) Pro některé akademiky (Farrel 2005) představovala zvýšená intenzita regionálních integračních aktivit v Asii, Africe i v Evropské Unii jakousi obranu proti globalizačním procesům a negativním aspektům interdependence mezi státy mezinárodního společenství. (Farrel 2005: 30)

Dříve než dále rozvedu koncept regionalismu a jeho postavení v rámci mezinárodních vztahů, vymežím stěžejní pojmy k němu se vážící. Pro komplexní pochopení problematiky je důležitá definice pojmů region, regionalismus a regionalisace.

Region je základním konceptem, který je definován různými způsoby v závislosti na úhlu pohledu. Edward Mansfield a Helen Milner (1997) zdůrazňují geografickou blízkost a specifičnost jako klíčové definiční rysy regionu. Region můžeme také z geografického hlediska rozdělit na úroveň mezinárodní, nebo národní. Na mezinárodní úrovni region představuje „*prostorovou strukturu se specifickými rysy (politickými, ekonomickými, sociálními či kulturními) rozkládající se na území více států.*“ (Cihelková 2007: 15) Takovýto „makroregion“ se utváří okolo rozvinutého jádra³ a hovoří se o něm jako o základní stavební jednotce světové ekonomiky, která je založena na ekonomické a politické spolupráci i regionální integraci. (Cihelková 2007: 16) Na národní úrovni je region především

¹ „Mikroregion“ je pojem teoretiků mezinárodních vztahů Ole Wævera a Wiberga Håkana.s (Wæver Håkan)

² Globalizace a regionalizace jsou tedy nutně spojeny, protože odráží stejný, ale větší proces globální a strukturální změny. (Tsardanidis 2005: 365)

³ Hlavním centrem severoamerického makroregionu jsou USA a NAFTA, asijsko-tichomořského Japonsko a jihovýchodní Asie, a evropského Evropská Unie. (Cihelková 2007: 16)

administrativní či geopolitickou oblastí v rámci jednoho státu, např. v rámci Evropské unie-region Moravskoslezský kraj. V obecné rovině je poté region definován jako skupina zemí, které se nacházejí ve stejném geografickém prostoru.

Jakmile jsme definovali pojem region, nyní můžeme přistoupit k definici pojmu *regionalismus*. Někteří analytici vymezují regionalismus jako ekonomický proces, při kterém je vzájemná ekonomická výměna intenzivnější (v rámci jednoho regionu), než když výměna probíhá mezi státy z jiných regionů. (Mansfield a Milner 1999: 591) Albert Fishlow a Stephan Haggard striktně oddělují pojem regionalizace, tedy koncentrace ekonomických toků, a regionalismus jako politický proces charakterizovaný spoluprací a koordinací států v oblasti hospodářské politiky. (Mansfield a Milner 1999: 591) Obecně je regionalismus některými teoretiky (Guraziu 2008, Söderbaum 2010) vnímán jako státem iniciovaný integrační projekt s cílem vytvoření formálních politických a ekonomických vazeb mezi státy a dosažení stanoveného regionálního cíle. Söderbaum a Hettne potom regionalismus definují jako: *“evoluční proces od nedostatku spolupráce, směrem k jejímu posílení, integraci a sblížení v různých oblastech politiky.”* (Söderbaum a Hettne 2000 citován in Kušku-Sönmez 2014: 493) Z geopolitického hlediska pak regionalismus může být interpretován, jako *„ideální strategie velmoci, jak maximalizovat svůj vliv v určité oblasti.“* (Pedersen 1998:3 citován in Vernygora, Chaban 2008: 131s)

Regionalizace představuje, např. podle maďarského ekonoma Maria Tela, různé soukromé a veřejné formy společenského a ekonomického sdružování a spolupráce v rámci určité oblasti. Eva Cihelková definuje regionalizaci jako nejnižší typ regionální spolupráce, která je poháněna spontánní ekonomickou závislostí určitých částí několika zemí, zejména v pohraničí. (Cihelková 2007: 8) Terminologické vymezení a odlišení pojmu regionalismus a regionalizace je důležité vzhledem k tomu, že regionalismus v širším slova smyslu může zahrnovat i regionalizaci (formu), proto je nutné obě kategorie odlišovat. Regionalismus tedy vede k *„liberalizaci vztahů mezi dvěma státy či k jejich integraci (vzájemné závislosti) [...] druhá je projevem formální i neformální spolupráce na subnárodní úrovni.“* (Tamtéž)

V této práci se budu zabývat především fenoménem nového regionalismu, který se výrazněji začíná projevovat v 90. letech. Tento nový regionalismus byl poháněn decentralizačními procesy v rámci mezinárodního systému a neexistencí supervelmoci, stejně tak jako nárůstem regionálních identit států. (Farrel 2005: 30) Konec Studené války snížil dopady globálního systému na regionální bezpečnostní dynamiku a na politická rozhodnutí suverénních národních států. Konec bipolárního štěpení vedl k obnovení regionální suverenity a ke vzniku několika regionálních mocností dominující své zeměpisné oblasti. (Väyrynen

2003: 28) Charalambos Tsardanidis definuje nový regionalismus následovně. Prvním definičním prvkem je tzv. mega-regionalismus, který zahrnuje mimořádně širokou škálu zemí propojených ekonomickými vazbami. Dalším prvkem je zahrnutí jak rozvinutých, tak rozvojových zemí, které přijetím strategie vzájemné závislosti reagovaly na negativní aspekty globalizace. Příkladem tohoto typu integrace, na bázi určité dohody o partnerství a spolupráci, může být např. Mercosur, nebo také Organizace černomořské hospodářské spolupráce (OČHS). (Tsardanidis 2005: 363) Nový regionalismus se podle Tsardanidise vyznačuje multidimenzionálním charakterem. Hranice mezi ekonomickým a politickým regionalismem jsou méně zřetelné a odlišitelné.

Změny, které vyvolaly obrat v rovnováze sil (balance of power), byly reflektovány v podobě nově vznikajících regionálních integračních uskupení. V oblasti regionální bezpečnosti došlo také k významnému přehodnocení vztahů. Charakter konfliktů z dob Studené války se přiklonil z konfliktů mezistátních na konflikty vnitrostátní. (Farrel 2005: 30). Regionální aktivita již dále nebyla limitována pouze na bázi vztahů jednotlivých států. Do integračních procesů vstupovaly významným způsobem také nevládní organizace (NGO's Non Governmental Organisations). Nový regionalismus byl vítán mnoha státy a společenstvími, které v něm viděly možnost větší autonomie a prosazování partikulárních zájmů. Také decision-making proces se přesunul z globální, mezinárodní úrovně blíže k regionům a tím poskytoval alespoň zdání větší autonomie při rozhodování o politických, ekonomických a bezpečnostních tématech.

1. 1 Mezinárodní a regionální integrace

Integrací rozumíme proces slučování, spojování jinak izolovaných jednotek (států) ve vnitřně jednotný systém, tvořící celek.⁴ (Pavlík 2000) Z hlediska institucionalizace vazeb mezi státy, můžeme rozlišovat integraci formální a neformální. Je logické, že neformální integrace je charakterizována spontánním vznikem na základě dynamiky politického, ekonomického a sociálního vývoje, zatímco integrace formální je výsledkem cíleného politického rozhodnutí, které směřuje k předem vytyčenému cíli. (Pavlík 2000) Nejčastěji dochází k integraci v oblasti ekonomiky, ale zpravidla platí, že pokud se integrační proces postupně prohlubuje a rozšiřuje, dochází také k integraci v neekonomických oblastech. (Tamtéž)

Ucelenou obecnou definici integrace poskytuje Ernst Haas, který ji definuje jako „...proces, při kterém jsou političtí aktéři v různých oblastech národní/státní struktury přiměni k posunu

⁴ Pojmem desintegrace naopak rozumíme rozklad, popř. rozpad celku.

své oddanosti (loyalties), očekávání (expectations) a politických aktivit směrem k novému centru, jehož instituce disponují či vyžadují jurisdikci nad existujícími národními státy.“ (Haas 1958 citován in Nye 1968: 857) V kontextu regionální teorie integrace, je velmi často používaný koncept bezpečnostní komunity Karla Deutsche, který jako podmínku integrace požaduje instituce dostatečně silné a etablované, dlouhodobě stabilní a schopné zajistit „mírovou změnu“ v celé populaci. Haas ve své práci představuje také několik generalizací týkajících se regionální integrace⁵. Za prvé, členové regionálních organizací vnímají vzájemnou interdependenci, především co se týče vyšší míry vzájemných politických a ekonomických transakcí v porovnání s jinými zeměmi, které nejsou takto integrovány. Za druhé, aktéři budou hodnotit vztahy interdependence jako negativní, pokud jejich regionální partneři budou ze vztahu profitovat více než oni. A naopak pokud z partnerství aktéři těží stejně, evaluace vztahu bude pozitivní. A nakonec, relativní velikost regionálního uskupení nemusí být vhodným ukazatelem úspěšnosti integrace. (Haas 1970: 614-615)

1. 2 Regionalismus a otázky bezpečnosti

Regionální perspektiva vysvětluje postbipolární uspořádání světa syntézou několika přístupů převzatých jak z neoliberalismu, tak neorealismu a globalismu. Hlavním cílem tohoto přístupu je porozumění bezpečnosti z širší perspektivy, která není limitována state-base theory na globální úrovni, ale zaměřuje se na nižší úroveň analýzy. Teorie poukazuje na fakt, že se lze věnovat i nevojenským aspektům bezpečnosti, ovšem primárním objektem strategické analýzy musí zůstat fakt, že státy a mezinárodní aliance jsou neustále nuceny budovat, rozmisťovat a nasazovat ozbrojené síly do bojových akcí. (Kovács 2008: 33)

Nový regionalismus charakterizuje globální systém větším počtem participantů, menší mírou eurocentrismu a naopak vyšší mírou konfliktů regionálního charakteru. (Kelly 2007: 197) Podle Andreje Tusičišnyho, vznikají v důsledku globalizace a snížení počtu mezinárodních ozbrojených konfliktů, nové typy regionálních organizací, jejichž hlavním cílem je spolupráce v bezpečnostní oblasti. Spolupráce se tedy stává více meziregionální a transregionální. (Tusičišny 2007: 600)

Bezpečnostní spolupráce mezi demokratickými státy je založena na hodnotách, jako jsou ekonomická prosperita a politická svoboda. Tyto státy v regionálním uskupení upřednostňují mír a mírová řešení před násilnými prostředky jako válka a ozbrojený konflikt. Základem partnerství mezi státy je tedy demokratický mír, který zajišťuje vysokou

⁵ Haas také rozděluje regionální organizace na vojensko-politické, ekonomické a smíšené. (Tusičišny 2007: 599)

bezpečnostní kulturu (sbor zásad, norem a hodnot). Příkladem takovéto organizace může být NATO a její program Partnerství pro mír (PpM). (Eichler 2006: 31)

Podle některých empirických studií, členství v mezinárodních organizacích statisticky snižuje riziko vypuknutí ozbrojeného konfliktu či války. V případě členství v regionálních vojenských organizacích se snižuje pravděpodobnost, že konflikt přeroste do podoby války mezi dvěma státy, a dále členství v regionální ekonomické organizaci dokonce snižuje možnost samotného vzniku ozbrojeného konfliktu. (Tusičišny 2007: 599)

Regionalismus je tedy vnímán jako pozitivní proces, který přispívá k bezpečnosti a demokratickému vývoji států v regionu. Většina regionálních integračních projektů vznikla na bázi ekonomické spolupráce, která se postupně rozšířila i do bezpečnostní dimenze.

Model nového regionalismu říká, že regionální celky jsou budovány na úrovni několika dimenzí, které jsou sdíleny státy jednotlivých celků. Tyto dimenze zahrnují regionální kulturní identity nebo modely vzájemného obchodu. (Kelly 2007: 197) Robert E. Kelly ve své práci rozlišuje několik proměnných, které jsou charakteristickými prvky tohoto nového regionalismu. Jedná se o otevřenost regionů vůči externím zásahům a intervencím „shora“, protože regiony jsou na rozdíl od globálního systému otevřeny vůči vnějším vlivům. Důležitou roli hraje také geografická hustota, která kvalifikuje bezpečnostní dilema. Bezpečnostní hrozby jsou nerovnoměrně distribuovány, protože většina států nemá prostředky a schopnosti mocností. Na lokální úrovni jsou bezpečnostní hrozby vytvářeny separovaně od regionální dynamiky. Kritické množství slabých států otáčí bezpečnostní dilema směrem dovnitř regionu. To znamená, že nefunkčnost států nevytváří mezistátní konflikty, ale způsobuje vnitřní rozkol v regionu.

Kelly také charakterizuje regionální úroveň jako subsystém většího mezinárodního a primárního celku, který se vyznačuje institucionalizovanou organizací regionální integrace. (Kelly 2007: 198) Buzan a Weaver přiznávají, že obecně je regionální úroveň analýzy doplňující a plně kompatibilní se strukturálním schématem neorealistickej teorie (Kelly 2007: 207) Dále také identifikují Severní Ameriku, Jižní Ameriku, Evropu, post-sovětský prostor, střední východ, Jižní Afriku, Jižní Asii a východní Asii jako prostory s regionálními bezpečnostními komplexy. Bezpečnostní komplex Buzan definuje jako „skupinu států, jejichž hlavní bezpečnostní zájmy jsou natolik vzájemně provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně“ (Buzan, 1991: 190 citován in Zelinka 2008: 56) Regionalismus a jeho přístup k analýze mezinárodní bezpečnosti je akcentován především v tzv. Regional Security Complex Theory, tedy Teorii bezpečnostního komplexu (RSCT) „Regionální přístup je charakteristický zaměřením na

regionální úroveň analýzy, čímž se vymezuje vůči neorealismu Kennetha Waltze, ovšem nikoli v radikální formě. RSCT je totiž umístěna uvnitř Waltzova mezinárodního systému a funguje jako převodník mezi systémem a jednotkami.“ Hlavní premisou pro tento přístup je teritoriální „ukotvení“ aktérů a většiny dynamiky k jejich bezpečnosti se vážící.“ (Zelinka 2008: 55)

Podle Buzana mohou být bezpečnostní komplexy a v nich obsažené státy definovány pomocí sfér vlivu v daném prostředí, či vzájemnou interakcí mezi státy, resp. jejich hustotou. (Zelinka 2008: 56). Buzan a Weaver rozšířili tradiční vojensko-politickou dimenzi bezpečnostních vztahů o dimenzi environmentální a ekonomickou, kterou zkoumají v rámci bezpečnostních komplexů. (Zelinka 2008: 56- 57) „Základní strukturu tohoto bezpečnostního komplexu tvoří dvě proměnné: distribuce moci uvnitř komplexu a vzorce přátelských či nepřátelských vztahů mezi státy, což znamená například to, že navýšení vojenských kapacit přátelského státu není pocíťováno tak silně jako ohrožení ze strany státu se špatnými vztahy s daným státem. Tyto dvě proměnné výrazně ovlivňují bezpečnostní dynamiku daného komplexu.“ (Buzan 1991 citován in Zelinka 2008) Kolektivní bezpečnost poté vychází z předpokladu, že členové skupiny států se zřeknou použití síly ve vzájemných vztazích a zavážou se ke společné obraně v případě útoku na kteréhokoliv z nich. (Kovacs 2008: 33) V opačném případě nastává situace mezi dvěma státy, kdy jsou jejich vzájemné vztahy nestabilní a jsou charakterizovány bezpečnostní nejistotou a vznikem bezpečnostního dilema. (Tamtéž) Tento stav poté implikuje: „Existence bezpečnostního dilematu podporuje subjektivní konstrukci hrozby.“ (Kovács 2008: 34) Buzanova a Weaverova teorie umožňuje více empirický přístup ke zkoumání regionálních bezpečnostních a integračních komplexů. Více komparativní přístup k regionální úrovni analýzy umožnil vznik tzv. bezpečnostní konstelace, v níž dochází k definování zkoumaných prvků pomocí čtyř matic na různých úrovních - domácí stabilita států v regionu, vztahy mezi státy v regionu, interakce regionu se sousedními regiony a vliv globálních sil na region. (Buzan, Weaver 2003 citován in Zelinka 2008: 58)

1. 3 Vymezení černomořského regionu

V rámci akademické debaty někteří analytici (Manoli 2010, Triantaphyllou 2009) pochybují, zde vůbec můžeme skupinu států v blízkosti Černého moře označit za region. Přičemž hlavní argumenty podporující reálnou existenci regionu odkazují na společnou identitu, kulturu, historii a ekonomickou provázanost. I přes tyto společné definiční znaky, je region a jeho existence zpochybňována vzhledem k politické, sociální a kulturní heterogenitě jednotlivých států. Vzniká zde dilema mezi geografickým (region jako oblast) a sociálně-

konstruktivistickým (region jako myšlenkový konstrukt) pojetím. Vzhledem k nejasně definovanému okruhu států patřících do tohoto regionu, můžeme tedy o regionu uvažovat také jako o myšlenkovém konstruktivním bez reálně existujících základů. (Aydin 2005: 59)

Obecně vymezil regionu států kolem Černého moře Mustafa Aydin, podle kterého je tento region rozprostřen od jihovýchodní Evropy až k západním břehům Kaspického moře. (Aydin 2012: 48) Konkrétně zde patří: Albánie, Arménie, Ázerbájdžán, Bulharsko, Gruzie, Řecko, Moldavsko, Rumunsko, Ruská federace, Srbsko, Turecko a Ukrajina. (Manoli 2014: 5) Je však důležité upozornit na fakt, že toto geografické vymezení nemusí být nejpřesnější. Jiným způsobem může být region definován, pokud vezmeme v potaz existující regionální politické struktury. V takovém případě definuje prostor členství v regionálních organizacích, jakou je např. Organizace černomořské hospodářské spolupráce (OČHS). Někdy je také pro označení regionu používán výraz „Wider Black Sea Region“⁶, jako označení regionu Evropy, sdružující státy především v ekonomické a bezpečnostní oblasti. (Aydin 2005: 67)

Z hlediska obecné charakteristiky se jedná o region, v němž jsou hluboce zakořeněné zdroje napětí a historické konflikty. Konflikty v Podněstří, Náhorním Karabachu, Čečensku, Abcházii, Jižní Osetii a na Krymu měly zásadní dopad na integrační procesy v regionu. Na jednu stranu bránily prohloubení a postupnému rozšiřování regionální spolupráce, ale na druhou stranu geopolitické uspořádání po rozpadu bipolarity umožňovalo větší otevřenost regionu vůči euroatlantickým strukturám. Noví vojenští, političtí a ekonomičtí aktéři, především Ruská Federace, Spojené státy americké a Evropská unie, sehráli významnou roli při formování vztahů v regionu. Zvýšené bezpečnostní riziko tedy pramení z rozdílných geopolitických zájmů jednotlivých aktérů. (Aydin 2005: 61) V posledních letech byla jedním z nejvýznamnějších narušení bezpečnosti krize na Ukrajině a následná anexa Krymu RF.

⁶ Tzv. Wider Black Sea Region zahrnuje pobřeží Kaspického moře (Ázerbájdžán) a také některé segmenty na Balkáně (Albánie, Srbsko a Černou Horu). (Japaridze 2007: 114)

2. Regionalismus v černomořském regionu

„Státy kolem Černého moře a jejich sousedé zahájili na začátku 90. let 20. století program spolupráce částečně proto, aby vyřešili problémy spojené se slabostí států a aby zajistili, že interní spory nepřerostou do mezinárodního konfliktu.“ (King 2007: 314-315)

Tématem druhé kapitoly je regionalismus v oblasti Černomoří od vzniku RF v roce 1991. Několik následujících podkapitol bude věnováno existujícím regionálním organizacím, které byly iniciovány státy černomořského regionu, Ruskem, jakožto regionálním hegemonem a také externími aktéry EU, NATO, jež se skrze integraci snažili prosadit své strategické zájmy. Regionální tendence států černomořského prostoru se odrážela v potřebě reagovat na významné geopolitické změny po skončení Studené války a měla zmírnit dopady desintegrace sovětského prostoru. Koordinace politik v ekonomické, politické a sociální oblasti byla politiky nově vznikajících států vnímána pozitivně, jelikož hlavním cílem Organizace černomořské hospodářské spolupráce bylo řešení komplexních problémů v regionu. Do integrační dynamiky v regionu vstupovalo významným způsobem také Rusko, které se snažilo v rámci Společenství nezávislých států (SNS) rozvíjet ekonomickou a vojenskou dimenzi společné kooperace a využít tak již existujících vazeb s bývalými sovětskými republikami s cílem udržet si pozici regionálního hegemonu. Naopak pro organizaci GUAM a Společenství demokratické volby (SDV) znamenal regionalismus snahu vymezit se vůči ruskému vlivu. Cílem druhé kapitoly je analyzovat existující regionální organizace a zjistit, které faktory ovlivnily ochotu států zapojit se do regionálních projektů a iniciativ.

2. 1 Organizace černomořské hospodářské spolupráce a Společenství demokratické volby

Regionální dynamika v černomořském regionu byla ovlivněna nutností států reagovat na efekty globalizace v novém poststudenoválečném uspořádání. Přestože rozdílný postoj států komplikoval vytvoření univerzálního integračního projektu, kompromisním řešením bylo vytvoření regionální organizace, která by státům pomáhala čelit negativním ekonomickým a sociálním vlivům globalizace, na poměrně zaostalý a stagnující region. Černomořský region můžeme označit za periferní, což znamená, že je ekonomicky i politicky nestabilní a nedokáže se vyrovnat s konkurenčními tlaky globalizačního prostředí. Regionální integrace měla v tomto případě pomoci odstranit politickou a ekonomickou nestabilitu, bránící těmto státům v konkurenceschopnosti na globálním ekonomickém trhu. Jednotlivé státy prosazovaly své specifické cíle zahraniční politiky, a v regionalismu viděly možnost lépe prosadit své partikulární zájmy v ekonomické, politické a bezpečnostní oblasti. Pro Rusko

byla integrace důležitým prostředkem pro obnovení velmocenského statusu a pozice regionálního hegemona, vzhledem k tomu, že desintegrace SSSR zapříčinila zásadní změny v politicko-geografickém uspořádání- především odtržení jižní a jihozápadní periferie (Bělorusko, Kavkaz, Střední Asie, Ukrajina).

Jedna z prvních integračních organizací v černomořském regionu byla založena 25. června 1992 v Istanbulu. Organizace černomořské hospodářské spolupráce (OČHS) vznikla jako turecká iniciativa podepsáním tzv. Bosporské deklarace. (BSEC Declaration) Signatářskými státy byla Albánie, Arménie, Ázerbájdžán, Bulharsko, Gruzie, Řecko, Moldavsko, Rumunsko, Rusko, Turecko a Ukrajina. V roce 2004 se k organizaci připojilo také Srbsko a Černá hora. (Rusu 2011:54)

Hlavním cílem organizace byla především hospodářská spolupráce a vytvoření zóny volného obchodu, což byla logická reakce na velké množství nově vznikajících obchodních a hospodářských bloků. Od samotného vzniku byla organizace založena na multidimenzionálním modelu, zahrnujícím spolupráci v oblasti námořní bezpečnosti, životního prostředí, budování infrastruktury, migrace a hospodářství⁷. (Rusu 2011: 56) Přestože zde existovaly společné zájmy jednotlivých členských států, region byl přesto politicky i ekonomicky rozdělen na Euro-centrickou a ruso-centrickou skupinu. (Tamtéž) Za hlavním neúspěchem organizace stojí především ne příliš jasně určené cíle a institucionální neefektivita při definici společné politiky a vize pro region.

Heterogenní charakter uskupení způsoboval neshody mezi členskými státy, které byly založeny především na rozdílném stupni ekonomického, sociálního a politického vývoje a také na rozdílných důvodech vstupu do regionální organizace. (Ozer 1997: 154) Z pohledu zahraniční politiky sledovaly jednotlivé členské státy diametrálně odlišné cíle. Igor Munteanu shrnuje rozdílné cíle následovně. Zahraniční cíle Ukrajiny a Gruzie byly determinovány snahou o urychlení vnitropolitické konsolidace a ekonomického rozvoje, přičemž důležitou roli hrálo také zajištění teritoriální celistvosti a posílení bezpečnosti a zabránění vzniku případných konfliktů. (Munteanu 2007: 87-88) Pro jednoho z hlavních iniciátorů integrace, Turecko, byla integrace cestou rychlejšího přiblížení k EU a upevnění role regionálního hegemona, a naopak Řecko se snažilo případnou hegemonii Turecka potlačit a sledovat tak vlastní zahraničněpolitické zájmy. (Aydin 2005: 52) Pro menší státy, jakými je Ázerbájdžán a Arménie, byla integrace prostředkem pro řešení problémů v sporných pohraničních územích a

⁷ Hlavními pilíři regionální integrační strategie černomořského regionu je především budování regionální infrastruktury (komunikace, energie, věda a technologie). Tato oblast je stěžejní pro ekonomický rozvoj, zvýšení produktivity, vývozu a vyváženého hospodářského rozvoje v regionu. (Manoli 2014: 21)

taktéž překonání teritoriálních konfliktů.(Mammadarov 2007: 29-30) Konflikt v Podněstří byl stěžejní pro artikulaci zahraničních zájmů v Moldavsku v rámci OČHS a jeho snahy přiblížit „Západu“. Hlavním politickým cílem Ruska v regionu byla kontrola sféry vlivu a dohled nad strategickými trasami ropovodů a plynovodů⁸.

Přestože rozdílné směřování zahraničních politik jednotlivých států způsobovalo problémy v koordinaci aktivit a v případném prohloubení integrace, OČHS již od počátku projevovala otevřený a kooperační postoj vůči EU. Společný zájem většiny států byl tedy jednoznačný a projevoval se snahou o dosažení společného cíle, tedy hospodářskou, politickou a bezpečnostní integraci v rámci euroatlantických struktur. (Rusu 2011: 54)

Integrační projekt odrážel proces, při kterém se státy snažily o koordinaci politik a přizpůsobení se ostatním členům ve snaze maximalizovat výhody plynoucí ze společného postupu v rámci regionální organizace. Jednoznačně pozitivním faktorem regionalismu je v případě černomořského regionu spolupráce v oblastech, které nemohou být řešeny pouze v rámci národního státu, ale vyžadují nadnárodní kooperaci.

Mezi lety 2000-2008 zaznamenal region vysokou míru růstu HDP, v průměru skoro o 6 %. Přestože globální krize představovala nejzásadnější ohrožení regionálního integračního projektu, ekonomiky členských států OČHS prokázaly značnou míru odolnosti vůči vnějším hospodářským otřesům. V konečném důsledku globální finanční krize vedla k posílení soudržnosti států a prohloubení regionální ekonomických projektů. (Manoli 2014: 6)⁹

Přestože organizace OČHS vytvořila platformu pro vzájemnou koordinaci a spolupráci politik jednotlivých států, i nadále byly vztahy mezi členy poznamenány nedůvěrou a vzájemným soupeřením o podíl moci v regionu. Z hlediska bezpečnostní spolupráce, se regionální integrace neprojevovala jako vhodný koncept pro překonání územních sporů nebo alespoň částečné vyřešení „zamrzlých“ konfliktů.

Černomořský region můžeme označit za tzv. bezpečnostní region, v němž jsou vztahy mezi jednotlivými státy založeny na trvalých vzorcích chování, které jsou definovány na základě přátelství, či nepřátelství zakořeněné v podstatě regionálního prostředí. (Makarychev 2008: 1) Někteří ruští bezpečnostní experti se domnívali, že většina bezpečnostních problémů je pouze regionální projekcí mnohem zásadnějších rozporů a rozdílů ve vztazích mezi Ruskem a EU a NATO. (Makarychev 2008: 2)

⁸ Černomořský region je významným územím z hlediska energetického tranzitního potenciálu a bohatým zásobám přírodních zdrojů. (Manoli 2014: 6)

⁹ Podle tzv. Istanbulského prohlášení OČHS, se členské státy zavázaly rozšířit „vzájemný obchod se zbožím a službami a zajistit vhodné podmínky pro rozvoj tím, že se budou snažit snížit a postupně odstranit [obchodní] překážky všech typů.“ (Tsardanidis 2005: 366)

Podle analytika Tsardanidise, si byli architekti projektu OČHS vědomi, že úspěšné nastartování ekonomik a hospodářského rozvoje v regionu, bude hlavním pilířem regionální bezpečnosti. Očekávaný výsledek se však nedostavil, přestože ze zakládajících smluv a dokumentů je zřejmé, že zajištění bezpečnosti a stability v regionu, bylo hlavní aspirací organizace. (Tsardanidis 2005: 370) Panagiota Manoli také argumentuje, že navzdory skutečné existenci závazku mezi členskými státy spolupracovat na bezpečnostních otázkách, nedošlo v rámci OČHS k rozvoji institucí natolik efektivních, aby organizace mohla řešit komplexní bezpečnostní otázky. (Manoli citována in Tsardanidis 2005: 374)

Oživení regionální integrace po tzv. barevných revolucích, znamenalo jednak impuls pro rozvoj spolupráce v již existujícím uskupení GUAM v roce 2004 a také vznik zcela nového uskupení- Společenství demokratické volby (SDV). Tato regionální organizace byla založena v prosinci 2005 v Kyjevě a členskými státy se stalo Estonsko, Lotyšsko, Litva, Slovinsko, Rumunsko, Gruzie, Ukrajina, Moldavsko a Makedonie (FYROM). Deklarace o založení SDV zdůrazňovala především snahu o vytvoření fóra pro kooperaci a dialog, platformu pro ekonomický a sociální rozvoj a také ochranu demokratických procesů v regionu. (Vernygora, Chaban 2008: 131) Hlavním podnětem pro vznik organizace byla snaha členských států vymanit se z ruského vlivu a jeho dominantní pozice iniciátora regionální integrace. Někteří kritici organizace tvrdí, že SDV je regionálním uskupením, které bylo vytvořeno ad hoc, jako snaha menších postsovětských států legitimizovat svoji pozici v Evropě a získat tak uznání ze strany mocnějších a vlivnějších evropských států v rámci EU. Druhý přístup považuje tento integrační projekt za jakési navázání lepších vztahů s EU a případný příslib plného členství v EU. Poslední přístup pak akcentuje zejména ekonomické důvody vstupu států do SDV, především s ohledem na závislost na dodávkách ruského plynu a ropy. (Vernygora, Chaban 2008: 129) Rusko, podobě jako v případě GUAM tuto novou organizaci vnímalo jako pomyslný útok vůči SNS a jejím projektům.

Heterogenní charakter SDV se projevoval především na odlišných pobídkách a důvodech jednotlivých států pro vstup do organizace. Pro Ukrajinu, která usilovala o vedoucí pozici v regionálním uskupení, byly hlavní motivací pro vstup širší ekonomická spolupráce a přístup na evropské trhy, spolu se snahou eliminovat vliv ne příliš efektivního SNS. Podobně byl motivován vstup Gruzie, která ve své zahraničně-politické strategii z roku 2006-2009 deklaruje snahu o vytvoření stabilních demokratických institucí a také aspiraci na plnohodnotné členství v euroatlantických institucích. (Vernygora, Chaban 2008: 142)

. 2 Integrovaní projekty Ruské federace v regionu

V roce 1991, těsně po kolapsu SSSR, bylo založeno Společenství nezávislých států (SNS) v kazašské Alma-Atě (Hodač, Strejček 2008: 194). Tato organizace byla založena především kvůli zachování stávajících ekonomických, vojenských a politických vazeb z dob SSSR. SNS mělo poměrně rozsáhlou agendu, týkající se mnoha oblastí společného zájmu, především možnosti budoucí regionální integrace a spolupráce. Podle Charty SNS z roku 1993, SNS uznává suverenitu každého z členů a zdůrazňuje „*další rozvoj a posilnění přátelských vztahů, dobrých sousedských vztahů, inter etnického porozumění, důvěry, společného porozumění a kooperace mezi státy.*“ (CIS Charter 1995) Kompetence této organizace zahrnovaly kooperaci ekonomik, životního prostředí, lidských práv, sociálního a kulturního rozvoje a později také bezpečnosti. (Tamtéž) Tato organizace měla pomoci mírnit politické a ekonomické problémy spjaté s dezintegrací SSSR. Rusko mělo v tomto regionu postavení hegemonu, a proto snaha o reintegraci států regionu logicky vycházela z politiky o zachování sféry vlivu v regionu a ze vztahu centrum periferie. Na druhou stranu, záměry Ruska v souvislosti s rozšířením a prohloubením regionální integrace nebyly zcela jistě altruistické. Ekonomické a bezpečnostní struktury byly vytvářeny kolem ruského centra a v rámci jeho strategických cílů.

Vzájemná provázanost a ekonomická interdependence států postsovětského regionu byla zřejmá ihned po rozpadu SSSR, mezi lety 1990–1991. Během roku 1991 poklesl mezistátní obchod celkem o 15%, což vedlo k akutnímu nedostatku paliva, spotřebitelského zboží a vstupního materiálu. (Webber 1996: 287) Tyto negativní efekty dezintegrace SSSR vedly k zahájení bilaterálních obchodních jednání mezi státy bývalé SSSR, které měly podnítit nastartování ekonomik a obnovení spolupráce v různých sektorech, a na různých úrovních. Pro některé státy byla spolupráce v rámci SNS, většího multilaterálního celku, nemyslitelná, protože až příliš připomínala centralizované ekonomické direktivy z dob Sovětského svazu. Státy, jako například Ukrajina, se obávaly, že koordinace ekonomik z centra, by mohla ohrozit nově nabytou nezávislost a zvýšit tak vliv Ruska v regionu. (Webber 1996: 288)

Formálně byly Moldavsko, Bělorusko a Ukrajina neutrálními zeměmi, které měly rozdílný pohled na členství v regionálních organizacích. Moldavsko a Ukrajina měly zájem především na postupném začlenění se do struktur EU, ekonomickou liberalizaci a demokratizaci. Naopak Bělorusko se rozhodlo zaměřit svou integrační politiku na reintegraci s Ruskem a zachování státem řízené ekonomiky. (Hedenskog 2005: 130) Rozdílné postoje států k integraci se projeví také v textu zakládajících smluv SNS. Texty zdůrazňují

především princip vzájemného respektu, uznání státní suverenity, rovnosti, nezadatelné právo na sebeurčení, nevměšování se do vnitřních záležitostí, respekt k lidským právům a svobodám, včetně práv národnostních menšin. (Agreement on the Establishment of the CIS 1991) Tyto základní principy ve svých formulacích odkazují především na mezivládní složku spolupráce a jsou tedy ve své podstatě pouze obecné a deklaratorní.

V kontextu debat o rozšíření regionální spolupráce v rámci SNS, se Ukrajina a Moldavsko odmítly připojit ke *Smlouvě o kolektivní bezpečnosti*, podepsané v roce 1992. Tzv. Taškentská smlouva, v současné době *Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti* (OSKB), má od roku 2002 podobu mezinárodní organizace. (Saradzhyan 2005) Signatářskými státy byla Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Rusko a Tádžikistán a Uzbekistán¹⁰. Tato bezpečnostní organizace zajišťovala loajalitu „proruských“ států a udržovala vedoucí pozici Ruska v regionu, což bylo z jeho pohledu strategickým cílem. Hlavním cílem byly tzv. soft security issues, tedy boj s terorizmem, organizovaným zločinem, ilegální migrací, či obchodováním se zbraněmi a narkotiky. OSKB měla představovat „*eurasijskou odpověď na rozšiřování Severoatlantické aliance (NATO) východním směrem.*“ (Lídl 2014)

Naopak státy, které smlouvu nepodepsaly, se obávaly rozšíření spolupráce v rámci bezpečnosti na nadnárodním principu a raději se připojily k regionální Organizaci pro demokracii a ekonomickou spolupráci (GUUAM, zkratka členských států), která měla být jakousi protiváhou integrace v rámci SNS a rozšiřování ruské sféry vlivu v rámci post sovětského prostoru. Zde se v rámci SNS začínají projevovat rozdílné přístupy, nejen vůči regionální integraci, ale také vůči postavení Ruska jako regionální mocnosti zajišťující bezpečnost v postsovětském prostoru.

GUAM byla založena čtyřmi členskými státy SNS Gruzii, Ukrajinou, Ázerbájdžánem a Moldavskem v roce 1997 na jednání Rady Evropy. Uzbekistán se k organizaci připojil v roce 1999 v rámci pátého výročního summitu NATO. Členství však o tři roky později pozastavil, aby nakonec v roce 2005 z organizace vystoupil. V roce 2006 byla na Kyjevském summitu organizace přejmenována na Organizaci pro demokratický a ekonomický rozvoj a nabyla relevance jako mezinárodní organizace. Taktéž byly stanoveny základní cíle-demokratizace a stabilizace černomořského regionu, ekonomická a bezpečnostní spolupráce. (Kuzio 2008) Důraz byl kladen především na posílení spolupráce v rámci stability a bezpečnosti v regionu. Vznik GUAM odrážel postupné rozdělení států SNS a jejich přístup k

¹⁰ Uzbekistán v roce 1999 opustil organizaci Smlouvy o kolektivní bezpečnosti a naopak vstoupil do GU(U)AM. Rusko však na zemi vyvíjelo konstantní nátlak a tak v roce 2002 Uzbekistán GU(U)AM definitivně opustil v květnu roku 2002. (Hodač, Strejček 2008: 200)

regionální integraci. Tzv. „rusofilní“ skupina zahrnující Rusko, Bělorusko, Arménii a většinu středoasijských států, podporovala užší integraci v rámci politicko-bezpečnostního sektoru. Státy tedy byly signatáři Smlouvy o kolektivní bezpečnosti. (Tamtéž). Druhou skupinu tvořily právě státy GUAM, které příliš nedůvěřovaly ruské politice a záměrům vůči SNS a byly proti transformaci tohoto uskupení v supranacionální organizaci. (Tamtéž) Tyto státy považuje Kuzio za západně orientované, které se chtějí vymanit z ruského vlivu pomocí integrace do EU.

Státy GUAM byly proti supranacionalizaci organizace, právě z toho důvodu, že se obávaly ztráty suverenity nejenom v hospodářské oblasti, ale také v oblasti bezpečnosti. Přestože se státy snažily vymanit z ruského vlivu, tak na něm i nadále zůstávají závislé, především, co se týče energetických zdrojů. Profilace těchto států na mezinárodní úrovni se také vyznačovala snahou o zapojení do hospodářsko-bezpečnostních struktur EU a NATO. Ukrajina i Moldavsko se rozhodly zapojit do euroatlantických struktur a obě země deklarovaly dlouhodobý cíl vstoupit do EU. Naproti tomu Bělorusko, se snažilo omezit kontakty se Západem na minimum a svou zahraničněpolitickou koncepci koordinovalo v součinnosti s ruskými integračními iniciativami. V roce 1994 vstoupily všechny tři země do programu Partnerství pro mír (PpM) organizace NATO. Zatímco pro Bělorusko a Moldavsko další integrace NATO skončila ve fázi členství v PPM, Ukrajina v roce 1997 vstoupila do tzv. „distinctive partnership“ s Aliancí. (Hedenskog 2005: 131)

GUAM byl bezpochyby integračním projektem, který se však na rozdíl od SNS, či OČHS, výrazně lišil, především svým protiruským zaměřením. Cílem organizace bylo vymezení vůči Rusku, které reflektovalo specifické zájmy členských států. Ze strategického hlediska však hlavní cíl organizace nebyl naplněn a v současnosti je vliv tohoto uskupení marginální. Diskuze o funkčnosti GUAM probíhala již delší dobu, ale reálná hrozba dezintegrace nastala se zvolením proruské vlády Viktora Janukovyče na Ukrajině v roce 2010. Konstatování generálního tajemníka GUAM Valeryho Chechelashviliho ohledně budoucnosti organizace: *“...doufáme, že nová vláda na Ukrajině bude aktivně podporovat zbylé členské státy.”* (Vestnik_Kavkaza 2010), nemůže být dostatečnou zárukou dalšího pokračování uskupení států ve stávající podobě.

Pro Moskvu představuje sféra vlivu ve státech SNS historickou a geopolitickou kontinuitu a potvrzuje důležitost tzv. „blízkého zahraničí“. V současné době se tento termín v oficiálních dokumentech již nepoužívá, přesto v polovině 90. let byl důležitým strategickým prvkem v ruské zahraniční politice. Termín se dříve používal pro označení sousedních států RF, které se z geopolitického hlediska kryjí s hranicemi bývalého SSSR. (Litera 1994: 65)

Ruský ministr zahraničních věcí A. Kozyrev¹¹ v roce 1994 nastínil ruskou zahraniční politiku následujícím způsobem: *“země Společenství nezávislých států a Pobaltí tvoří oblast, kde se soustřeďují prvořadé životní zájmy Ruska. Odtud také pramení i základní ohrožení těchto zájmů”*. (Kozyrev citován in Litera 1994: 65)

Od samotného vzniku SNS byla diskutována také otázka hlubší ekonomické spolupráce a vytvoření celní unie a společného trhu. Ochota států pro integraci se odvíjela od jejich vztahu k Rusku a projektům, které měly posílit jeho vliv v postsovětském prostoru. Euroasijské ekonomické společenství (EvraAzES) bylo založeno v roce 2000 v rámci již existující spolupráce států SNS¹². V roce 2007 pak vznikla zóna volného obchodu mezi státy SNS, která umožnila volný pohyb zboží a vytvoření Celní unie mezi Běloruskem, Ruskem a Kazachstánem. (Lídl 2014) Dohoda o vytvoření celní unie navazovala na již existující zónu volného obchodu, v rámci které měly být odstraněny všechny formy tarifních a netarifních opatření ve vzájemné výměně a postupné sblížení legislativ v oblasti ekonomické aktivity ve vztahu ke třetím zemím. (Horák 2007:260)

Další prohloubení integrace znamenalo vytvoření společného trhu v rámci Jednotného hospodářského prostoru (JHP) v roce 2012, který byl pak v roce 2015 doplněn o Euroasijskou ekonomickou unii (EEU). Podle slov Dmitrije Medveděva měla EEU představovat jakousi obdobu EU na východě. Kromě volného pohybu tří svobod, by měla být postupně koordinována také společná zahraniční, ekonomická a výhledově také monetární politika. (Lídl 2014) Vznikl tedy prostor se sjednocenou ekonomikou, regulačními mechanismy a koordinovanou finanční, obchodní a celní politikou, která umožňuje volný pohyb nejenom zboží, ale také osob a služeb. (The Common Economic Space 2012)

Postoj jednotlivých států k těmto integračním projektům Ruska závisí na jejich zahraničněpolitickém směřování a členství v jiných organizacích, např. těch bezpečnostně-politických. Ukrajina je druhou největší ekonomikou v postsovětském prostoru a její odmítnutí účasti na projektu, je pro Rusko vážnou překážkou v rozšiřování integrace v rámci EEU. V červnu 2014 účast na projektu odmítlo také Moldavsko a Gruzie, které jsou dlouhodobě proti posilování vlivu Ruska skrze integrační aktivity. Gruzie je navíc zemí, jejíž území by mělo EU sloužit k vytvoření dopravního koridoru mezi Černým a Kaspickým

¹¹ Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě byla podepsána na pařížském summitu Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) v listopadu 1990 hlavami států a vlád 22 zemí členských zemí NATO a bývalé Varšavské smlouvy a v platnost vstoupila 9. listopadu 1992“ (MZV)

¹² Toto uskupení mělo základ v bilaterální dohodě Ruska s Běloruskem o vytvoření celní unie z roku 1995. (Horák: 265)

mořem a umožnilo tak obejít Rusko a zároveň zajistit přístup západních zemí na Kavkaz a do Střední Asie. (Lídl 2014)

Bělorusko a Kazachstán jsou zatím jedinými státy, které jsou prozatím ochotny pokračovat v prohlubování integrace v rámci EEU. Především Kazachstán je dlouhodobě ekonomicky závislý na úzkém propojení s Ruskem, a jen stěží může manévrovat v rámci své zahraniční politiky vzhledem k přítomnosti ruského osídlení na severu země. Přítomnost ruských občanů může totiž představovat potenciální konfliktní linii s ohledem na anexi Krymu a ruský nátlak využívající „ochranu ruských obyvatel“ jako argument pro ovlivňování zahraniční politiky státu. (Tamtéž)

„Vzhledem k tomu, že program obnovy ruské pozice v „blízkém zahraničí“ používá Putinův režim částečně k legitimizaci své moci, případný neúspěch ho může významně oslabit. V dlouhodobém horizontu prostě není možné připojit Krym na základě jeho etnický ruského osídlení a zároveň spolupracovat s Kazachstánem a Běloruskem v budování Eurasijské unie.“ (Tamtéž)

Ministerstvo zahraničních věcí RF (MZV RF) pak v souvislosti s projekty JHP a celní unie prohlásilo, že tyto integrační projekty nemají státy stavět do „vykonstruované volby mezi východním a západním směrem vývoje“, ale mají jim umožnit účastnit se integračních procesů v celém euroasijském prostoru. (MZV RF 2013) Prezident Putin také deklaroval, že EEU není pouze ekonomickým projektem. Jejím cílem je také zajistit posílení vazeb Ruska v „blízkém“ zahraničí. V této souvislosti se v roce 2012 k projektu vyjadřovala Hillary Clintonová, která označila tento integrační projekt za snahu o obnovení SSSR. *„Nebude se to tak jmenovat (myšleno Sovětský svaz). Budou tomu říkat celní unie, budou tomu říkat Euroasijská unie a tak nějak. Ale nemylme se. My víme, co je cílem a snažíme se vymyslet efektivní způsoby, jak to zpomalit nebo tomu zabránit.“* (Clintonová citována in Švihlíková 2014)

2. 3 Role externích aktérů v integrační dynamice: EU, NATO

Součástí regionální dynamiky jsou také integrační projekty, které vychází z iniciativy vnějších aktérů. Černomořský region je charakteristický nárůstem počtu aktérů, především kvůli narůstající důležitosti regionu v energetické, tranzitní oblasti a strategické poloze. EU a NATO představují dva nejvýznamnější aktéry vstupující do černomořského regionu.

Důležitost regionu narůstala v souvislosti s rozšířením EU o Bulharsko a Rumunsko v dubnu roku 2007, kdy EU poprvé vstoupila do regionu oficiálně. Po vstupu těchto zemí, EU přehodnotila svou strategii vůči černomořskému regionu a Komise přijala dokument s názvem *Černomořská synergie- nová iniciativa pro regionální spolupráci.* (Evropská komise 2007)

V rámci evropské politiky sousedství (EPS) směřovala strategie regionální politiky k rozvíjení spolupráce v regionu Černého moře. Tehdejší komisařka pro vnější vztahy a politiku sousedství Benita Ferrero-Waldnerová se k iniciativě vyjádřila následovně: „*Nazrál čas zaměřit politickou pozornost na regionální úroveň a oživit stávající procesy spolupráce a tím otevřít další prostor pro spolupráci s Ruskem, Tureckem a našimi východními partnery v rámci EPS*“, dále se vyjádřila k cíli projektu, tedy „*vytvoření lepšího klimatu pro řešení „dlouho přetrvávajících konfliktů“ v tomto regionu.*“ (Ferrero-Waldnerová citována in Evropská komise 2007) Projekt předpokládá bottom-up přístup k rozvoji zaměřený na konkrétní výstupy v sektoru životního prostředí, námořní bezpečnosti a dopravy, rybolovu, energetiky, vzdělání, občanské společnosti a přeshraniční spolupráce v oblasti výzkumu. (European Commission 2015) Černomořská synergie je projekt, který má rozšířit existující bilaterální vztahy mezi EU a jednotlivými státy v rámci EPS o regionální rozměr a zajistit lepší vztahy s Ruskem.

V roce 2009 EU znovu přehodnotila postavení regionu v rámci EPS a především se zaměřila na vztah s Ruskem. Projekt *Východního partnerství* byl představen na summitu v Praze a znamenal snahu Unie ovlivňovat dění v postsovětském prostoru. V kontextu ruské intervence v Gruzii a energetických sporů s Ukrajinou a Běloruskem, věnovala EU větší pozornost postsovětskému prostoru, což mělo za následek zhoršení vztahů EU a Ruska, které tyto kroky vnímalo jako snahu o zasahování do ruské sféry vlivu. (Kulhánek 2013) Obecným cílem Východního partnerství, tedy bylo zintenzivnění spolupráce s Běloruskem, Ukrajinou, Moldavskem a také Arménií, Ázerbájdžánem a Gruzii a přiblížení těchto států k EU v kontextu případných před přístupových rozhovorů. (Manoli 2014: 14) V rámci Východního partnerství byla Gruzie společně s Moldavskem považována za jeden z nejprogresivnějších států, u kterého se očekával podpis asociační dohody s EU a postupná integrace do evropských struktur.

Jednou z nejvýznamnějších iniciativ EU v regionu byl plán „diverzifikace energetických zdrojů“ prostřednictvím projektu Mezistátní dopravy ropy a plynu do Evropy (INOGATE) a dopravního koridoru Evropa-Kavkaz-Střední Asie (TRACECA). (Lídl 2013: 2) Přestože projekty nebyly zcela úspěšně realizovány, důležité je jejich hlavní poselství, tedy že si EU začala uvědomovat strategický, bezpečnostní a energetický význam regionu. Tento „strategický obrát“ je reflektován např. v *Bezpečnostní strategii EU* z roku 2001, kde byl region poprvé definován a nahlížen „*skrze optiku možných bezpečnostních hrozeb především nelegální migrace, mezinárodního organizovaného zločinu, terorismu a energetické bezpečnosti.*“ (Tamtéž)

Integrace v Černomoří však nebyla omezena pouze na mezivládní úroveň. Do integrace se zapojily v rámci evropských projektů také univerzity, neziskové organizace a municipality jednotlivých států v rámci přeshraniční spolupráce. (Kuşku-Sönmez 2014: 490) Euroregion Černé moře byl poprvé představen v roce 2006 a zapojily se do něj rumunské město Konstanta a bulharská Varna. (Tamtéž)

Vzhledem k událostem na Ukrajině a Krymu došlo k zatím poslední redefinici politiky a programů EU. EU neuznává anexi Krymu Ruskem, která je v rozporu s platným mezinárodním právem. Přímý dopad na černomořský region mělo především pozastavení projektů na Krymu financovaných EU, s výjimkou těch na podporu rozvoje občanské společnosti. Kromě toho Evropská Rada vyzvala Komisi, aby jednotlivě posoudila programy týkající se vztahu EU-Rusko a případně pozastavila realizaci vybraných projektů bilaterální a regionální spolupráce. (European Commission 2015) Úspěch EU strategie je diskutabilní vzhledem k neúspěšné realizaci většiny projektů zahrnujících Černomoří.

Kromě EU, má také NATO v regionu své strategické zájmy, vzhledem ke geografické poloze černomořského regionu, na křižovatce mezi Evropou, Střední Asií a Středním východem. Bezpečnostní rizika v regionu představuje přítomnost zamrzlých konfliktů, které jsou hlavním zdrojem nestability regionu. Přítomnost NATO v regionu se datuje od roku 2004, kdy bylo do Aliance formálně přijato Bulharsko a Rumunsko. Jak konstatuje Alexandros Petersen, nastala v regionu zajímavá konstelace, kdy na jedné straně bylo Černé moře obklopeno státy Aliance, a na straně druhé státy bývalé SSSR. Bezpečnostní problémy v regionu byly navíc umocněny již zmíněnými zamrzlými konflikty a skrytými asymetrickými hrozbami. (Petersen 2013)

Ruská anexe Krymu v březnu 2014 a stále trvající konflikt na Ukrajině měly přímý dopad na spolupráci NATO se státy v regionu. Již dříve však tyto státy participovaly na projektech společné obrany, např. Gruzínské a Ázerbajdžánské jednotky působily na Balkáně jako součást tureckého kontingentu, a také arménské jednotky se zapojily spolu s řeckými do mise v Kosovu. (Petersen 2013) Hlavním cílem NATO bylo zajištění stability v regionu. Nejednalo se však o institucionální a ucelenou strategii, ale spíše o deklarovanou snahu „*promítnout stabilitu tam, kde je to potřeba*“ (Petersen 2013)

Vzhledem k dílčímu výsledku ukrajinské krize (anexe Krymu Ruskem), můžeme konstatovat, že tato strategie nebyla příliš úspěšná. K výrazné aktivizaci zájmu NATO o černomořský region došlo tedy až v rámci eskalace situace na Krymu. NATO s ohledem na tuto situaci vyjádřilo obavu, že by Rusko mohlo převzít kontrolu nejenom nad Krymem, ale pokračovat v expanzi do dalších států regionu, ve kterých má strategické zájmy.

Přehodnocení dosavadních vztahů, které byly založeny na předpokladu ruského zájmu na spolupráci se státy NATO a zvýšení zájmu o region, pravděpodobně povede k společným projektům i do budoucna.

V březnu 2015 např. proběhlo vojenské cvičení, do kterého se zapojily státy NATO, včetně Turecka, Bulharska a Rumunska. Admirál amerického námořnictva Brad Williamson se vyjádřil že „*vojenské cvičení, které budeme provádět s našimi spojenci v Černém moři, nás má připravit na provedení jakékoli mise, požadované státy NATO, v rámci plnění povinnosti vůči závazkům vyplývajícím z kolektivní obrany.*“ (Ratnam 2014) Posoudit přímý vliv NATO na region, je poměrně složité vzhledem k přítomnosti dalších aktérů, kteří do vztahu vstupují. Priority, která měla EU a NATO doposud v regionu, se zásadně proměnily vzhledem k anexi Krymu a stále nestabilní situaci na Ukrajině. Vztahy na bilaterální i multilaterální úrovni se s největší pravděpodobností budou v nejbližších letech proměňovat, je však důležité počítat s dalším aktérem, Ruskem, které bude do těchto vztahů vstupovat a ovlivňovat je. Rusko mělo vždy vliv na regionální integrační aktivity v Černém moři, ať už se jednalo o vlastní integrační projekty (projekty iniciované Ruskem) zahrnující SNS, či Organizaci smlouvy o kolektivní bezpečnosti.

3. Rusko a jeho postavení v černomořském regionu

Následující kapitola je věnována ruským iniciativám v černomořském regionu, resp. podílu Ruska na vytváření regionálních projektů a iniciativ. Dílčí výzkumná otázka se táže, jaká je ruská perspektiva v černomořském regionu s ohledem na přítomnost zamrzlých konfliktů a konfliktních oblastí v regionu. Nastíněna je také zahraniční politika Ruska od roku 1991, kdy byla podepsána tzv. Bělověžská dohoda prezidenty Ruska, Běloruska a Ukrajiny. Přestože primárním cílem kapitoly je analýza období 2008-2014, pro komplexní pochopení problematiky bude krátce nastíněna zahraniční politika v éře Borise Jelcina v letech 1991-2000, a Vladimíra Putina v letech 2000-2015. Region v posledních letech nabývá pro Rusko na významu, i přes tuto skutečnost však zahraniční politika Moskvy vůči němu postrádá konstruktivní strategii. Dmitri Trenin poukazuje na zajímavý fakt, že už za Petra I. na začátku 18. století, byl region považován za stěžejní. Byl totiž hlavní branou do Evropy a zajišťoval Rusku přístup k Černému a dále k Středozemnímu moři. O století později ruští carové přijali doktrínu panslavismu, která primárně sloužila jako základ pro ospravedlnění imperialistických zájmů. (Trenin 2008: 104) Pro Moskvu je i dnes region strategický především vzhledem k přístupu k Středozemnímu moři a Blízkému východu, kde má také své strategické zájmy.

Analytička Irina Kobrinskaya rozlišuje čtyři fáze vývoje ruské politiky vůči oblasti Černého moře:

1. „Iniciační fáze“: v období 1991–1994 může být charakterizována vznikem ozbrojených etnických konfliktů a jejich postupným „zmražením“ a dále vytvořením statusu quo v rámci postsovětského prostoru;
2. „Čečenská fáze“: v období 1995–2002 Rusko vnímalo celý region skrze prisma války v Čečensku;
3. Fáze „zotavování“: v období 2003–2008 Rusko přehodnocovalo a definovalo nové vztahy v oblasti Černého a Azovského moře;
4. Fáze aktivní regionální strategie: v období od srpna 2008 do současnosti. Počáteční událostí tohoto období, byla pětidenní válka na Kavkaze. (Kobrinskaya 2008: 1)

3. 1 Ruská přítomnost v regionu: historická perspektiva

Na konci roku 1991 došlo k významným změnám na geopolitické mapě a Rusko se muselo vyrovnávat se ztrátou velké části svého území. Po rozpadu SSSR a tedy i bipolárního uspořádání mezinárodních vztahů, ztratilo Rusko statut supervelmoci a muselo přehodnotit

své postavení v rámci regionu. Spolu se ztrátou této pozice, přišlo Rusko o 5,3 milionu km² svého území a rovněž o 139 milionů obyvatel původní SSSR. (Gayoso 2009: 240) Z formálního hlediska byly nově vzniklé postsovětské státy pro Rusko zahraničím, ale ve skutečnosti zde stále přetrvávaly vazby historické, ekonomické, etnické, kulturní a bezpečnostně-strategické. (Arbatov 1993) Výrazný ekonomický propad oslabil sílu Ruska jako hegemonu nejen ve světě, ale také v post-sovětském regionu. Ztráta dominantního postavení, ekonomické problémy a multipolární charakter nového uspořádání mezinárodního systému zapříčinily výrazné přehodnocení ruské zahraniční i bezpečnostní politiky.

3. 1. 1 Zahraniční politika v éře Borise Jelcina: 1991-1999

Nezávislá ruská zahraniční politika se začíná formovat již v srpnu roku 1991. Před prezidentem Borisem Jelcinem stálo hned několik výzev, které se primárně týkaly konsolidace vztahů s bývalými sovětskými republikami a definice ruského statusu nezávislé velmoci, která se bude snažit o návrat do světové politiky (Sakwa 2008: 350) Koncepty zahraniční politiky se v průběhu prezidenství Jelcina několikrát obměňovaly podle momentálních potřeb reagovat na aktuální zahraničně-politické výzvy. Andrej Kozyrev se vyjádřil, že zahraniční politika již dále nebude založena na ideologii, ale na konkrétních postupech vycházejících z pragmatismu a realistické politiky. (Tamtéž)

Důležitým tvůrcem zahraniční politiky v tomto období byl výše zmíněný Andrej Kozyrev, který spoléhal na rozvíjení vztahů s USA, jakožto významnou velmoci ovlivňující světový řád. Jeho koncepce zahraniční politiky neuplatňovaly tzv. ideologizovanou bipolaritu, tedy rozdělení světa na dva odlišné ekonomické a politické bloky stojící proti sobě. Koncepce deklarovaly to, že odmítají zahraniční politiku, která by se opírala o vojenskou sílu jako hlavní nástroj a přiznávaly důležitost vybudování životaschopné ekonomiky v Rusku na základě podpory domácích podniků a zahraničního obchodu. (Kamyšanov 2013: 185–186) V nové koncepci zahraniční politiky tzv. Kozyrevově doktríně z roku 1993 je důležitá zmínka o prioritním vztahu se členy SNS, v kontextu „blízkého zahraničí.“¹³ (Koncepce 1993) Kozyrev ve svých direktivách velvyslancům naznačil tuto novou koncepci zdůrazňující především označení postsovětských republik za oblast životně důležitých zájmů Ruska: "*země Společenství nezávislých států a Pobaltí tvoří oblast, kde se soustřeďují prvořadé životní zájmy Ruska. Odtud také pramení i základní ohrožení těchto zájmů*". (Litera 1994: 65) Z tohoto konceptu se logicky vyvinula také potřeba vojenské přítomnosti Ruska v takto

¹³ Pojem „blízké zahraničí“ definoval ministr zahraničních věcí Kozyrev. (Hodač, Strejček 2008: 33)

definovaných strategických regionech. Korzyrev se obával, že stažení vojsk z těchto území by znamenalo vytvoření mocenského a bezpečnostního vakua a ohrožení ruských zájmů. (Tamtéž)

Podle tohoto konceptu zahraniční politiky z roku 1993 byla jakákoli politická akce, narušující integritu RF, ohrožující lidská práva a svobody občanů, vnímána jako ohrožení bezpečnosti Ruska a jeho občanů. (Lomagin 2005: 265) V rámci kontroly postsovětských republik deklaroval Jelcin úsilí o konsolidaci SNS a jeho orgánů a zdůraznil nutnost prohloubení integrace, např. vytvoření bezpečnostního systému a koordinaci v zahraničněpolitické sféře. Integrační snahy Ruska vyústily v podepsání Dohody o vytvoření ekonomické unie SNS z roku 1993 a dále vytvoření Mezinárodního hospodářského výboru SNS v roce 1994. (Litera 1994: 68) Pro rádio Svobodná Evropa se Kozyrev v roce 1993 vyjádřil, že k provádění mírových operací ve „sféře zájmu“ nepotřebuje souhlas mezinárodních organizací, protože Rusko lépe dokáže analyzovat situaci v postsovětských státech. Konkrétně zmiňoval Abcházii, kde Moskva uskutečňuje „peacekeepingové“ operace zcela legitimně a v zájmu jednotlivých zúčastněných aktérů. (Tamtéž)

Obecně směřovala zahraniční politika v éře Jelcinova prezidentství ke konsolidaci vztahů a posílení již existujících ekonomických a politických vazeb s postsovětskými republikami. Zároveň deklarovala prozápadní politickou linii, která v souladu s tzv. koncepcí partnerství podporovala vytvoření kooperačního vztahu se vyspělými západními zeměmi, kterým se Rusko mělo postupně ekonomicky vyrovnat. (Hodač, Strejček 2008: 33)

Hlavním cílem Ruska v tomto období byla reintegrace bývalých států SSSR v rámci nových organizací (SNS) na multilaterální úrovni a také spolupráce bilaterální. „*Rusko bude používat metodu "cukru a biče" tj. nízkých cen surovin, zvláště energetických, restrukturalizace splátek dluhů či přímo jejich anulování (Ukrajina, Bělorusko), přímých subsidií (středoasijské republiky), vojenské podpory labilních režimů (Gruzie), nepřímou podporu ruských menšin (Moldávie, Kazachstán aj.), přímých vojenských intervencí sloužících k odražení "islámské hrozby" (Tádžikistán).*“ (Litera 1994:71)

Tzv. atlantistická skupina kolem ministra Kozyreva a prezidenta Jelcina, zdůrazňovala potřebu Ruska posílit demokratizaci a spolupráci se západními zeměmi, včetně USA. Tato prozápadní orientace však brzy ztratila vnitropolitickou podporu. Zejména jí byla vytýkána neschopnost vypořádat se s dezintegrací a se vztahy v rámci postsovětského prostoru, které měly být hlavním těžištěm obnovení ruské velmocenské politiky. (Sakwa 2008: 354)

V období po roce 1996 ze začínají v ruské zahraniční politice projevovat náznaky tzv. nového pragmatismu, který odráží také ve výměně funkcí (Sakwa 2008: 355). Na post

ministra zahraničních věcí byl dosazen Jevgenij Primakov, který pokračuje v politice pragmatismus také s nástupem prezidenta Vladimíra Putina.

3. 1. 2 Zahraniční politika v éře Vladimíra Putina: 2000-2014

V lednu 2000 ruský prezident Vladimír Putin definoval nový směr ruské zahraniční politiky, kterou předznamenal také příchod Jevgenije Primakova na ministerstvo zahraničních věcí. (Kamyšanov 2013: 187) Koncepce zahraniční politiky, národní bezpečnosti a nové vojenské doktríny Ruské Federace z roku 2000 (dále jen Koncepce) je komplexním dokumentem, který charakterizuje nové přístupy v zahraniční politice a přehodnocuje dosavadní vztahy nejen v rámci národní bezpečnosti Ruska, ale také přesněji definuje potenciální hrozby, jako jsou terorismus, či význam multipolárního uspořádání pro ruské vztahy. (Black 2004: 186) Tento Koncept rovněž umožnil nasazení jaderných a konvenčních zbraní při nebezpečí útoku. Jedním z hlavních cílů je zajištění suverenity Ruska a upevnění jeho pozice jako „velkého“ státu, který hraje v multipolárním světě centrální úlohu.

Důležitou složkou Konceptu je potvrzení bezpečnostní garance vůči státům SNS. V dlouhodobém horizontu Koncept zdůrazňuje nutnost vytvoření jednotného ekonomického prostoru pro státy SNS. (The Foreign Policy Conception of the Russian Federation 2000) Z hlediska analýzy vztahů v regionu je zajímavý fakt, že Koncept klade velký důraz na zajištění a ochrany vnějších hranic Ruska. Jak podotýká Pezl, *„za povšimnutí stojí pozornost věnovaná příhraničním oblastem jako citlivým místům ruské bezpečnosti. Zřejmě se tímto termínem nahrazuje dřívější agresivnější a diskutovaný pojem "blízké zahraničí" jako životně důležitá zájmová sféra ruské politiky.“* (Pezl 2000: 23)

Ruské usilování o udržení hranic je převládajícím komponentem jeho zahraniční politiky. Dříve byla stabilizace hranic ve většině případů dosažena pomocí vojenské intervence, v současnosti Rusko využívá také i tzv. soft power metody, jako např. nátlak na zemi vyvolaný pozastavením dodávek energie a surovin. Jakákoli hrozba a destabilizace v hraničních oblastech měla za následek vznik bezpečnostního dilematu pro sousední státy. (Black 1962 in Gayoso 2009: 239) Rusko se vnímalo v postsovětském regionu v roli „unifikátora“ spojujícího Slovanské národy, z tohoto pohledu tato přirozená integrační funkce ospravedlňovala jeho expanzionistické tendence. (Black 1962 in Gayoso 2009: 239–240). Zde můžeme vidět některé konotace s dnešní ruskou zahraniční politikou vůči státům post-sovětského regionu. Zahraničně-politická rétorika elit, vůči státům v ruské sféře vlivu je velmi podobná té, která se používala za Stalinovy éry. Expanze za teritoriální hranice Ruska byla ospravedlňována ochranou ruského obyvatelstva, které bylo údajně diskriminováno.

(Black 1962 in Gayoso 2009: 239– 240). „V důsledku rozpadu Sovětského svazu, vznikla rozporná situace. Na jedné straně se za hranicemi Ruska ocitly regiony s převážně ruským obyvatelstvem, např. Krym, předaný Ukrajině v roce 1954 a areály pobytu etnických skupin, které jsou z hlediska kultury poměrně blízké k Rusům a které dostaly možnost vytvořit vlastní svazové republiky a pak nezávislost (pravoslavní Slované- Bělorusové, značná část Ukrajinců).“ (Turovskij 2013: 63)

Například v případě separatistických regionů Gruzie, Abcházie a Jižní Osetie, uplatňovalo Rusko politiku tzv. pasportizace. Zajistilo tak během roku 2002 tisícům obyvatel možnost získat ruský pas ve zrychleném procesu, který umožnil kontroverzní naturalizaci obyvatelstva území. Podle zprávy nezávislé Mezinárodní vyšetřovací komise o konfliktu v Gruzii, se RF dostala do rozporu s mezinárodním právem, když poskytla občanům tohoto území možnost získat ruské občanství. Obyvatelé Gruzie byli *de facto* občany RF, ale *de jure* zůstali občany gruzínskými. V tomto případě byla hlavní intencí Ruska legitimizace intervence ve jménu ochrany ruských obyvatel a jejich zájmů. (Ojuland 2009)

V roce 2012 vydal prezident Putin prohlášení, které zdůrazňuje nutnost „*přispívat k aktivizaci kolektivního mezinárodního úsilí čelícímu globálním hrozbám a výzvám včetně šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů, mezinárodního terorismu, obchodu s drogami, organizovaného zločinu, regionálních konfliktů.*“ (Kamyšanov 2013: 190)

V dokumentu Strategie národní bezpečnosti RF do roku 2020 je definována národní bezpečnost jako „*stav ochrany osobnosti, společnosti a státu před vnitřními a vnějšími hrozbami, což umožňuje zajistit ústavní práva, svobody, kvalitní životní úroveň občanů, suverenitu, územní celistvost a stabilní rozvoj RF...*“ (Arbatov 2013: 198) V dokumentu z roku 2010 jsou prezidentem Dmitrijem Medveděvem definovány hlavní vojenské hrozby pro RF. Za nejvýraznější hrozbu je označena snaha NATO o rozšíření na východ směrem do ruské sféry vlivu a zvětšování vojenských kontingentů zahraničních států (skupin států) na příhraničních vodních plochách. Jedná se tedy o hrozby, které destabilizují situaci v jednotlivých státech a regionech a podlamují strategickou stabilitu. (Arbatov 2013: 201)

V tomto období se Rusko snažilo prohloubit integraci v rámci SNS a posílit prosazování strategických zájmů. V regionu Černého moře se energetika stala strategickou oblastí a také účinným nástrojem pro vytváření nátlaku na region.

3. 2 Energetický a transportní potenciál Černomoří

Rusko má významné ekonomické zájmy v Černém moři především s ohledem na intenzivní námořní dopravu a transport ruské energie do Evropy. Exportně zaměřená ekonomika Ruska vyžaduje přístup k důležitým dopravním komunikacím a tudíž je pro ni nezbytné udržet si silné hegemónní postavení v regionu

V roce 2013 bylo přes největší obchodní přístav Novorossijsk, přepraveno 117 milionů tun nákladu, který mířil z tureckého pobřeží do Ruska nebo z něj. (Delanoe 2014: 370) Export a tranzice ropy a zemního plynu jsou tedy faktory, které ovlivňují roli regionu pro Rusko.¹⁴ Zbygniew Brzezinsky popisuje snahu o kontrolu regionu nejen v energetickém sektoru jako „jasný pokus o obnovení ruské sféry vlivu, na co nejširším území bývalého SSSR.“ (Brzezinsky citován in Pavliuk 1999: 139) Z ekonomického a strategického hlediska je oblast Černého moře jakýmsi energetickým koridorem mezi Kaspickým mořem a světovými trhy s energiemi. Také přírodní zdroje mají pro region nenahraditelný význam, a otvírají příležitosti k multilaterální obchodní výměně a ekonomickému rozvoji. Význam Černého moře pro ekonomiku nicméně přesahuje odvětví energetiky. V regionu jsou přítomni dva členové G20- Rusko a Turecko, jejichž ekonomiky mají systémový dopad nejen na region ale také na globální politickou ekonomii. Se vstupem Bulharska a Rumunska do EU a vzhledem k interdependenci států v energetickém sektoru, představuje EU jednoho z hlavních obchodních a investičních partnerů pro ekonomiky států Černého moře, které se podílí zhruba 34 % na dovozu zemního plynu a ropy do zemí EU. (Manoli 2014: 6)

Obrovské investice Ruska do projektu plynovodu, známého jako South Stream, jen podtrhují důležitost energetiky, jako nástroje vlivu v Černomoří. Ambiciózní projekt South Stream byl zahájen v roce 2007, kdy byla podepsána dohoda o výstavbě prezidenty Ruska, Kazachstánu a Turkmenistánu. Za cíl si projekt kladl dodávat zemní plyn do jihovýchodní Evropy přes Černé moře. Tato trasa, která obcházela Ukrajinu, měla zajistit stabilní a přímé spojení mezi ruskými nalezišti zemního plynu a evropským trhem s energií. (Banciu 2015: 55)

První segment potrubí, měl procházet dnem Černého moře podél ruského pobřeží, dále pokračovat tureckou výsostnou ekonomickou zónou v Černém moři a nakonec vystupovat na bulharském pobřeží nedaleko města Varna. Z tohoto místa se měl plynovod dále větvit a přivádět plyn po pevnině přes Srbsko, Maďarsko, Slovinsko až do Itálie, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny. (Banciu 2015: 56) Původně měla trasa vést také přes Rumunsko, to se však

¹⁴ Rusko je druhým největším vývozcem zemního plynu po Saudské Arábii a dominuje také na trhu s ropou. (Pavliuk 1999)

obávalo toho, že projekt je jen dalším z ruských diplomatických pokusů prohloubit hospodářskou a energetickou závislost evropských států vůči Kremlu a proto od projektu odstoupilo. (Tamtéž)

Skutečnost, že trasa obchází ukrajinskou ekonomickou zónu, je příznačným ukazatelem komplikovaného rusko-ukrajinského vztahu. Ukrajina je velmi důležitým aktérem v energetické oblasti jak pro EU, tak pro Rusko a region. Je tedy zřejmé, že konflikt na Ukrajině a snaha Ruska ovlivnit zahraniční politiku Kyjeva vedla k negativnímu postoji země vůči projektu South Stream. Strategická pozice Ukrajiny determinovaná politickými, vojenskými a ekonomickými faktory má signifikantní vliv na celkovou energetickou bezpečnost EU a širšího regionu Černého moře. Turecko, které má také své ekonomické a energetické zájmy v regionu, v tomto případě jen podporovalo zvolenou trasu obcházející Ukrajinu. (Banciu 2015: 57)

Spory mezi Ukrajinou a Ruskem ohledně energetické bezpečnosti mají počátek v 90. letech a trvají v podstatě dodnes. Neshody dosáhly vrcholu v lednu roku 2006, kdy ruský státní podnik Gazprom snížil dodávky plynu kvůli neúspěšnému vyjednání dohody o dodávkách ruského plynu na ukrajinský trh. V kontextu tzv. Oranžové revoluce a snahy Ukrajiny posílit spolupráci s EU a NATO, může být tento krok Ruska interpretován jako potrestání Ukrajiny a zároveň zesílení tlaku na její zahraničně politická rozhodnutí. (Tamtéž)

Projekt měl být dokončen k prosinci roku 2015, ale vzhledem k technické náročnosti a velkému množství zapojených aktérů bylo dokončení nespílitelným úkolem.

V kontextu nestabilní situace na Ukrajině a sankcím, které EU uvalila na Rusko po anexi Krymu, se EU snažila výstavbu projekt South Stream zastavit. Již v červnu 2013 byl projekt pozastaven vzhledem k podezření Evropské komise, na možné porušování evropských pravidel hospodářské soutěže. Rusko tento krok, označilo za čistě politický a prezident Putin tedy konstatoval pozastavení projektu „*S ohledem na skutečnost, že až dosud jsme neobdrželi povolení z Bulharska, jsme přesvědčeni, že za současných podmínek, Rusko nebude pokračovat v realizaci tohoto projektu.*“ (BBC 2014) V tuto chvíli považuje Brusel projekt za nerealizovatelný, ačkoli diskuze o výstavbě projekt stále probíhá, mezi zúčastněnými zeměmi. Projekt South Stream však přináší také určité pozitivní dopady na region Černého moře. South Stream přispívá k provádění výzkumu v environmentální, socioekonomické a kulturní oblasti, který může pomoci vyhodnotit případné dopady projektu na celý region. (Tamtéž)

Plynovod South Stream byl v energetické oblasti jedním z klíčových projektů, ekonomickým a geopolitickým nástrojem, který měl prohloubit evropskou závislost na

ruském plynu a zároveň upevnit vliv Ruska v černomořském regionu. V prosinci roku 2014 však byl projekt zastaven, tentokrát ze strany Ruska, které nejspíš podcenilo dopady sankcí na hodnotu rublu a vzrůstající cenu ropy. (The New York Times 2014)

Dalším významným aktérem je Turecko, které patří k velmocem, s vlastními ekonomickými a bezpečnostními zájmy v regionu. Rusko je pak jeho největším obchodním partnerem s obratem 30 miliard dolarů a také největším dodavatelem energie. (Chatham House 2009: 5) Přesto byly vztahy mezi těmito státy napjaté především v 90. letech, kdy se oba aktéři navzájem obviňovali z podpory Kurdeckých a Čečenských teroristických skupin na daném území. Tato situace měla negativní dopad také na energetickou bezpečnost v regionu.

Hlavní exportní ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) byl tureckým a americkým projektem geopolitického významu, který byl Ruskem vnímán jako pokus o posílení vlivu v regionu na jeho úkor. Podobně jako turecký projekt Nabucco¹⁵, na nějž Rusko reagovalo svým vlastním projektem South Stream. (Winrow 2007: 223–224) Plynovod Nabucco, jehož posláním bylo snížit energetickou závislost Evropy na Rusku, není však pouze energetickým, ale také geopolitickým projektem. (Stier 2013)

Obecně lze konstatovat to, že jakékoli pokusy EU diverzifikovat zdroje energie, a snížit tak závislost na Rusku byly překaženy. Rusko vždy dokázalo včas zareagovat a představit jakýsi kontra- projekt, který naopak evropskou závislost na ruském plynu a ropě ještě prohluboval. Tak tomu bylo i v případě projektu ropovodu vedoucího z bulharského přístavu Burgas do řeckého Alexandropolisu¹⁶. Jeden z menších ropovodů, dlouhý pouze 285 km, spojuje strategické přístavy v Černém a Egejském moři, přičemž se vyhýbá problematickým úžinám Bospor a Dardanely. Rusko a ruská společnost Transněftv, v tomto projektu figurují jako držitelé nadpolovičního akciového podílu, což jim umožňuje značnou kontrolu nad nejen ekonomickými, ale také politickými rozhodnutími v rámci projektu. (Hodač, Strejček 2008: 298-299) Opět se jednalo o projekt, který reagoval na konkurenční snahy ropovodu BTC, který do Středozemního moře přivádí ropu za podstatně vyšších transportních nákladů.

¹⁵ „Cílem podniku bylo snížit evropskou závislost na ruských zdrojích zemního plynu. Realizovaný plynovod by přepravoval ročně minimálně 10, maximálně 23 miliard metrů krychlových plynu, což představuje vzhledem k celkové roční spotřebě EU ve výši 300 miliard metrů krychlových dosti významný podíl.“ (Stier 2013)

¹⁶ Ropovod Burgas-Alexandropolis by měl vyvážet 200 tisíc barelů ropy, které by měly být přepravovány přes ruský přístav Novorossijsk a dále k pobřeží Egejského moře. (Hodač, Strejček 2008: 298-299)

3. 3 Geopolitické změny v regionu v období 2008-2014

Během sovětské éry bylo Černé moře považováno za jakési „sovětské jezero“ (Soviet lake), výsostní území a klíčový region s ohledem na soupeření se západním blokem a geostrategickou pozici. Po rozpadu SSSR se situace a regionální dynamika samozřejmě proměnila, ale ještě dnes Rusko vnímá region jako hlavní oblast soupeření s NATO o sféru vlivu v kontextu hry s nulovým součtem.

V souvislosti s rozdělením sfér vlivu v Černém moři se odehrály dvě stěžejní události. První byl Rusko- Gruzínský konflikt v roce 2008 a anexe Krymu v roce 2014. Vzhledem k tomu, že černomořský region je ze strany Ruska považován za strategický, potenciální vstup Ukrajiny a Gruzie do NATO, je vnímán jako ohrožení bezpečnosti a zásah do tradiční sféry vlivu. Rusko využívá řadu vojenských, ekonomických a politických prostředků nátlaku, které mají zabránit integraci států „blízkého zahraničí“ do euroatlantických struktur.

Analýza Chatham House z roku 2009, identifikuje pět klíčových cílů zahraniční politiky Ruska vůči regionu: Za prvé, zajištění bezpečnosti, dále kontrolu vnějších zásahů v regionu. Za třetí, prosazení práva jednat z pozice velmoci a tedy předcházet zásahům do ruské sféry vlivu. A nakonec, potvrdit své velmocenské postavení v regionu Černého moře. (Chatham House 2009: 3)

Jendou z otázek je, jakým způsobem může být ruská politika interpretována v souvislosti s černomořským regionem a v kontextu regionální bezpečnosti. Klíčovým bezpečnostním problémem Ruska je hrozba marginalizace, která pramení ze subjektivního pocitu nedostatečného uznání západními státy, ze strachu ztráty kontroly nad územím států bývalého sovětského regionu a především ze zpochybnění Ruska a jeho pozice v mezinárodní společnosti.

Jako další hrozbu vnímá Rusko rozšíření NATO na východ. Ruskými státními představiteli, je rozšíření prezentováno jako snaha o podkopání autority a narušení stability v oblasti. V roce 2005 vlivem tzv. barevných revolucí (Gruzie a 2003 a Ukrajina 2004) došlo k zintenzivnění přístupových rozhovorů Gruzie a Ukrajiny do NATO. Parlamentní volby, které na Ukrajině proběhly v roce 2006, však integrační proces zpomalily. Volby vyhrál prezident Jankukovyč, který už nebyl vůči integraci tolik entuziastický. Na summitu v rumunské Bukurešti v březnu roku 2008 se NATO zavázalo přijmout Ukrajinu a Gruzii za řádné členy Aliance. Což bylo považováno za průlomový krok vzhledem na potenciální možnost změny dynamiky v černomořském regionu, pro nějž je Ukrajina (a Gruzie) klíčovým aktérem. (Chatham House 2015) Ruská rétorika byla před samotným summitem značně vyostřená. Prezident Putin se vyjádřil, že případný vstup těchto dvou zemí do Aliance bude

Rusko vnímat jako „přímé ohrožení“ ruské bezpečnosti, a dokonce pohrozil namířením raket na ukrajinské území. (Erlanger 2008)

Od momentu kdy získala Gruzie nezávislost, Rusko se neustále snažilo vyvíjet nátlak na Tbilisi, prostřednictvím různých metod včetně: politiky tzv. pasportizace (udělování ruského občanství obyvatelům Abcházi a Jižní Osetie), zvyšování cen a nepravidelné dodávky zemního plynu, embargo na gruzínská vína, anebo přerušení letecké dopravy Moskva-Tbilisi. (Chatham House 2009: 12)

Rusko-gruzínský vztah je dodnes velmi komplikovaný vzhledem k přítomnosti zamrzlého konfliktu v oblasti sporných území Abcházie a Jižní Osetie. Vyostření situace v roce 2008 bylo pouze důsledkem událostí z předcházejících let. V roce 2007 blokovala Moskva rozhodnutí o odtržení Kosova na půdě Rady bezpečnosti OSN a v případě vytvoření „kosovského“ precedentu pohrozila pokračováním podpory separatistickým regionům v Podněstří (Moldavsko) a v Jižní Osetii a Abcházii. (Tichý 2014: 102) Vyhlášení nezávislosti Kosova a jeho uznání některými západními státy, potenciální vstup Gruzie a Ukrajiny do NATO, považuje de Haas za hlavní důvody pro eskalaci konfliktu. Vojenské cvičení „Kavkaz 2008“ bylo prováděno poblíž gruzínských hranic a mělo připravit a koordinovat gruzínské a jihoosetské jednotky a rychle zareagovat případě invaze na území Gruzie. (Blandy 2009) 12. srpna 2008 byla Medveděvem a zástupci Gruzie podepsána dohoda o příměří a byl připraven šestibodový mírový plán na návrh francouzského prezidenta Sarkozyho. O deset dní později byla vyhlášena nezávislost Jižní Osetie a Abcházie. (Tamtéž)

Konflikt mezi Ruskem a Gruzii v srpnu roku 2008 byl vyvrcholením sporů, které probíhaly už od dob SSSR. Příčiny konfliktu byly vždy potlačeny a neexistence skutečného řešení vedla ke vzniku „zamrzlého konfliktu.“ Pět dnů trvající konflikt nebyl ani tak samotným zásahem Ruska v jižní Osetii, jako narušením územní celistvosti Gruzie a neustálou snahou o nátlak. Tato událost změnila geopolitickou dynamiku v regionu a měla přímý vliv také na černomořský region. Výsledkem pětidenní války bylo posílení Ruska v Černomoří, které mělo v podstatě dvě možnosti jak s novým uspořádáním naložit. První možností bylo využít převahy v regionu a podnitit tak prohloubení, rozšíření integrace a stabilizace regionu. Nebo využití převahy k vyostření vztahů s NATO v rámci geopolitického boje o moc s nulovým součtem. Jak se ukázalo později, Rusko místo stabilizace a ekonomického rozvoje skrze regionální integraci zvolilo druhou variantu a region i nadále zůstává sférou střetu Rusko- západní státy a organizace. (Kobrinskaya 2008: 2)

Ruská expanzionistická politika využívá destabilizaci hranic jako strategii pro posílení své pozice v regionu. Vytváří „*pseudoautonomní politické jednotky a loutkové režimy bez*

jasného mezinárodního statusu, jako je Jižní Osetie, Abcházie, Náhorní Karabach, Podněstří“, které vznikají „*porušením teritoriální integrity Gruzie, respektive Ázerbájdžánu, Moldavska a Ukrajiny, přičemž mezinárodní společenství je jako suverénní státy neuznává, ani však nejsou formálně začleněné do Ruské federace, i když de facto pod ruskou kontrolou.*“ (Gümplová 2015)

Ruská anexe Krymu a následné referendum o připojení Krymu k RF 21. března 2014 vedla k dalším geopolitickým změnám s dopadem na mezinárodní a regionální systém. Také došlo ke zrušení dohod mezi Ruskem a Ukrajinou z roku 1997 a 2010¹⁷, které určovaly podmínky ohledně postavení Krymu a černomořské flotily. Prezident Putin později přednesl projev, ve kterém ospravedlňoval anexi Krymu ochranou většinového ruského obyvatelstva na Krymu a vyjádřil se, že „*V srdci, v myslích lidí Krym vždy byl a stále zůstával nedílnou součástí Ruska*“ (Projev Vladimíra Putina 2014) Prezident také komentoval výsledky referenda, které mělo potvrdit to, že převážně ruské obyvatelstvo Krymu si přeje být připojeno k RF. „*Dne 16. března se na Krymu uskutečnilo referendum, konalo se v plném souladu s demokratickými postupy a mezinárodně-právními normami.*“ (Tamtéž) Hlasování se zúčastnilo více než 82 % voličů a více než 96 % se vyjádřilo ve prospěch sjednocení s Ruskem. (Tamtéž)

Problém Krymského poloostrova je nutné vidět z perspektivy obou států, jak Ruska, tak Ukrajiny, které mají rozdílné bezpečnostní priority v regionu. Pro Rusko je Krym stěžejní s ohledem na přítomnost námořní flotily v Sevastopolu a tudíž i přístupu k moři. Legitimita ruské přítomnosti na Krymu je odvozována od značné populace ruského obyvatelstva. (Buba 2010: 3) Krym tvoří populace 2.3 milionů lidí, z nichž se většina identifikuje jako ruská etnická menšina. (BBC 2014)

Tohoto faktu umně využívá ruská diplomacie, která své územní nároky a politiku intervence do vnitřních záležitostí Ukrajiny a Krymu vysvětluje pomocí snahy o ochranu krajské komunity mimo území RF. Ochrana zájmů ruských krajanů je jeden z klíčových faktorů ruské zahraniční politiky, který se opírá o legitimní podporu většinového ruského obyvatelstva na Krymu.

Secesionismus Krymských Rusů, kteří se snažili uplatnit nárok na sebeurčení a připojit se tak k RF, byl motivován údajným ohrožením krymské národní identity, jazyka a kultury. Dalšími argumenty Krymských Rusů a Krymských Tatarů pro separatismus byl

¹⁷ Tzv. Charkovská dohoda byla podepsána ruským prezidentem Putinem a ukrajinským prezidentem Viktorem Janukovyčem 21. 4. 2010. Podle textu Smlouvy, byl pronájem sevastopolské základny pro ruskou flotilu na Krymu prodloužen na období 2017-2042. Na oplátku mohla Ukrajina využít slevy na dovoz ruského zemního plynu v hodnotě 40 bilionů dolarů, na základě smlouvy platné do roku 2019. (Delanoé 2014: 375)

rostoucí ukrajinský nacionalismus a národnostní politika založená na „ukrajinizaci“. Ukrajina však odmítala jakékoli ohrožení těchto minorit na Krymu. (Mychajlyszyn 2010: 200)

Podle Konceptu zahraniční politiky Ruské Federace představuje podpora a ochrana zájmů ruských obyvatel jeden z prostředků pro udržení svého vlivu nad ukrajinskou politikou i územní celistvostí. Oficiálně Rusko proklamuje jako jeden ze svých cílů *„ochranu práv a zájmů ruských občanů a krajanů v zahraničí na základě mezinárodního práva a účinných bilaterálních dohod.“* [...] *„Ruská Federace bude usilovat o zajištění adekvátních záruk práv a svobod svých krajanů ve státech, kde trvale pobývají a bude se snažit udržovat a rozvíjet komplexní vztahy s těmito státy a jejich institucemi.“* (The Foreign Policy Conception of the Russian Federation 2000)

V klíčovém „Krymském projevu“ předneseném 18. března 2014 prezident Putin použil velmi silná vyjádření, která měla vyvolávat přímo existenční hrozby pro Ruské občany. K situaci na Ukrajině a na Krymu se vyjádřil následovně: *„Jeden za druhým se objevovaly pokusy zbavit Rusů historické paměti a někdy i mateřského jazyka, udělat z nich objekt násilné asimilace. A samozřejmě Rusové, stejně jako ostatní občané Ukrajiny, trpěli kvůli trvalé politické a státní permanentní krizi, která otrásá Ukrajinou již více než 20 let.“* (Projev Vladimíra Putina 2014) V první etapě konfliktu na Krymu byl tedy ze strany Ruska vyvolán strach tamního ruského obyvatelstva, které mělo později legitimizovat ruskou intervenci a anexi Krymu. (Eichler 2015)

Zóny „zamrzlých konfliktů“ na území postsovětských států jsou dlouhodobě nevyřešeným problémem. Rusko však ani nemá zájem na jejich vyřešení, protože separatistická území, nejasné hranice a teritoriální spory znemožňují zemím, na kterých se konflikt nachází navazovat obchodní a politické vztahy se státy a organizacemi mimo postsovětskou sféru. *„Tyto nevyřešené spory jsou živnou půdou pro emocionální politiku identity založenou na řešení historických nespravedlností, křivd, rozdmýchávání národnostních vášní či démonizace nepřítele. Tato politika pak nahrává ruským zájmům o udržení dominance.“* (Gümplová 2015)

Pro regionální dynamiku hrají důležitou roli také rusko- turecké vztahy, které se začaly formovat ihned po rozpadu SSSR. Turecko navázalo diplomatické styky s nově vzniklými republikami především ve Střední Asii na začátku 90. let a velmi rychle rozšířilo spolupráci v ekonomické a kulturní oblasti. Rusko samozřejmě vnímalo posilování obchodních vazeb v klíčových sektorech ekonomiky Turecka s bývalými sovětskými republikami jako ohrožení vlastních zájmů v regionu. Postupem času se však vztahy mezi oběma hegemonními státy konsolidovaly, také díky Turecké ekonomické strategii, která

nedokázala využít bilaterálních obchodních vztahů např. s Uzbekistánem, a trvale tak získat strategickou pozici v klíčových odvětvích regionu - ropy a zemního plynu. Dalším faktorem stabilizující kooperací vztah mezi státy, byly oblasti společného zájmu, které se týkaly především boji proti terorismu a extremismu v regionu a také obchodování s drogami. (Karakullukçu, Trenin 2014: 6)

Nestabilní Jižní Kavkaz (Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie) byl jednou z oblastí, kde se zájmy obou států začaly rozcházet s ohledem na energetiku a soupeření o ovládnutí strategických ropovodních a plynovodných potrubí, ale také na vleklé teritoriální konflikty v Náhorním Karabachu, Abcházii a Jižní Osetii. Moskva a Ankara měly výrazně odlišný postoj k ázerbájdžánsko-arménskému konfliktu. Rusko bylo totiž formálním spojencem Arménie, který má na jejím území vojenskou základnu a Turecko zase podporovalo Ázerbájdžán vzhledem k udržování ekonomických a strategických vztahů. Přestože by tato situace mohla být důvodem vzniku nových tenzí mezi oběma státy, paradoxně by rusko-turecká spolupráce vést ke stabilizaci teritoriálních a etnických konfliktů v oblasti. (Tamtéž)

Územní celistvost Gruzie byla další oblastí, kde se projevovaly významné rozdíly v zahraniční politice obou států. V roce 2008 Rusko uznalo nezávislost Abcházie a Jižní Osetie, naopak Turecko, jakožto člen NATO, podporovalo řešení konfliktu mírovými prostředky v rámci mezinárodně uznaných hranic a územní celistvosti Gruzie. Přes rozdílné postoje států v oblasti je kooperace velmi důležitá vzhledem k nestabilitě celého regionu. Oba státy mají v této oblasti zodpovědnost v souvislosti s přítomností konfliktů, jejichž řešení je závislé na politické a ekonomické stabilitě v regionu. Z rusko-turecké spolupráce a jejich společných projektů zahrnujících energii, dopravní trasy, rozvoj infrastruktury a kulturní výměny by tak mohl profitovat celý region. (Karakullukçu, Trenin 2014: 16) Multilaterální platformu pro prohloubení spolupráce obou zemí poskytuje od svého založení OČHS, která zahrnuje tři klíčové země Jižního Kavkazu. Rusko a Turecko, jako vedoucí země tohoto uskupení by v budoucnu mohly být vhodným mediátorem v případné eskalaci některých ze „zamrzlých“ konfliktů v Černomoří. (Tamtéž)

Geopolitickou situaci v regionu mohou ovlivňovat také faktory, které nemají přímý dopad na vojensko-bezpečnostní dimenzi vztahů. Pokud však požadujeme komplexní pohled na problematiku ruské přítomnosti v Černomoří, musí být zohledněny i takové faktory, jako např. Zimní Olympijské hry (ZOH) v Soči v roce 2014. Nejen z ekonomického hlediska byla tato sportovní událost důležitá v kontextu regionu a jeho rozvoje. Ruský prezident Putin měl evidentní zájem na úspěšně realizovaných ZOH, na kterých mělo být domácím i zahraničím publiku demonstrováno moderní Rusko, které dokázalo zcela obnovit svůj

status regionálního hegemona a světové mocnosti. (Reynolds 2014) V této souvislosti měla významnou roli geografická poloha, ve které se ZOH konaly. Město Soči se nachází na Severním Kavkazu nedaleko separatistických území Čečenska a Abcházie¹⁸. Z tohoto pohledu měl Putin zájem demonstrovat stabilitu v regionu a legitimitu svého prezidentského mandátu, které bylo poznamenáno konfliktem v Gruzii z roku 2008 a celkově nestabilní situací na Kavkaze. (Tamtéž) Americký analytik Stephen Lendman v souvislosti se ZOH v Soči konstatoval, že ačkoli se Putin snažil Rusko prezentovat jako vyspělý a demokratický stát, v průběhu her přesto převládala protiruská nálada a studenoválečná rétorika. Představitelé západních států, tedy ti kteří se na hry dostavili, vyjadřovali v souvislosti s nedemokratickým systémem v Rusku znepokojení se vzrůstající radikalizací islamismu v oblasti Kavkazu a celkově nestabilní situací v regionu. (Lendman 2014) Reportér z New York Times se v této souvislosti vyjádřil následovně: „V žádném případě nemůžeme ignorovat temnou stránku [Ruska] – zdrcující represe, kruté anti-homosexuální zákony, zákony proti rouhání a zkorumpovaný právní systém, v němž jsou disidenti odsouzeni k dlouhým trestům na základě falešných obvinění.“ (Tamtéž)

Ruským cílem v Soči bylo dosažení dvou cílů- rozvoje infrastruktury a turismu v letovisku Soči a demonstrace moderního, technologicky vyspělého Ruska. Konstatovat přímý dopad na rozvoj infrastruktury a turismu v regionu je nad rámec této práce, z obecného hlediska však západní státy a média hodnotily, ZOH v Soči jako neúspěšné vzhledem k tomu, že hry doprovázela korupce, nedokončená sportoviště a přehnaný rozpočet ve výši 55 miliard dolarů.

3. 4 Poloostrov Krym a černomořská flotila

Otázka postavení Krymu v černomořském regionu je komplexní problematikou regionálních, resp. mezinárodních vztahů. Krymský poloostrov je strategickým územím, kde se prolínají geopolitické, geoekonomické a sociálněkulturní linie. Kontrola nad územím Krymu, znamená pro Rusko přístup k Černému, Azovským i Středozemnímu moři a je stěžejním předpokladem geopolitické nadvlády v regionu Černého moře. Na tomto teritoriu se střetávají zájmy různých regionálních i mimoregionálních aktérů, které se poté přímo odrážejí na vnitropolitické situaci na Krymu. (Гриневецкий, Жильцов, Зонн 2009: 181)

Krym byl součástí Ruského území až do 19. února roku 1954, kdy byl podepsán a Nikitou Chruščovem předán Dekret o předání Krymu Ukrajině, jako symbolická připomínka

¹⁸ Nezávislost těchto území uznávají pouze čtyři účastníci ZOH v Soči, tedy Nikaragua, Venezuela, Nauru a Tuvalu. (Reynolds 2014)

vzájemných přátelských vztahů. (Pešek 2014) Přítomnost ruské námořní flotily na Krymu však po rozpadu SSSR zůstala nedořešenou otázkou, a jak se později ukázalo také hrozbou pro bezpečnost regionu. Přítomnost ruského námořnictva na Krymu nebyla pouze otázkou bilaterálních vztahů Ruska a Ukrajiny, ale také komplexního řešení hranic a teritoriální integrity v regionu. Nezávislost Ukrajiny v roce 1991 prohloubila frustraci Ruska ze ztráty strategického území, kterého se nehodlala jen tak jednoduše vzdát. Podle Angely Kachuyevski ruským zdrojem moci na Krymu je „power of possession“, jakási síla državy. Zatímco Ukrajina disponuje „silou legitimacy“ která je podporována a uznávána Západem, ve smyslu mezinárodního práva a bilaterálních dohod. (Buba 2010: 3)

Heterogenita černomořského regionu a neexistence účinných regionálních bezpečnostních mechanismů vyloučila vznik preventivních opatření pro včasné řešení konfliktů. Dnes je oblast Černého moře vnímána jako prostor, kde neshody přerůstají do hry s nulovým součtem a politiky států jsou řízeny protichůdnými zájmy. (Delanoé 2014: 367) Od vzniku nezávislé Ukrajiny se Krym stal místem střetu obou států a snahy početného ruského obyvatelstva o sebeurčení. Samostatným problémem potom bylo postavení přístavního města Sevastopole, kde byla zakotvena ruská černomořská flotila.

V období mezi léty 1992–1996 probíhala diskuze mezi ruskými a ukrajinskými představiteli ohledně nevyřešeného statusu Krymu. Parciální dohody bylo dosaženo v květnu 1997, kdy byla podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a partnerství, která „*potvrdila Krym jako součást Ukrajiny a současně rozdělila bývalou sovětskou Černomořskou flotilu mezi Ukrajinu a Rusko zhruba v poměru 1 : 4.*“ Rusku tato Smlouva také zaručila pronájem válečné námořní základny v Sevastopolu do r. 2017, celkem za 93 milionů USD ročně.“ (Štindl 2010) Tato smlouva přispěla ke konsolidaci vztahů mezi oběma státy, přičemž uznávala nezávislost Ukrajiny a její teritoriální integrity.

Významným faktorem, který formuje rusko- ukrajinské vztahy je početná komunita etnických Rusů, od níž Rusko odvozuje svůj legitimní nárok na území Krymu. Krym tvoří populace 2.3 milionů lidí, z nichž se většina identifikuje jako ruská etnická menšina. (BBC 2014) Etničtí Rusové mají tedy většinu 65.6 procent v regionu a celkem 74.4 procent v Sevastopolu, z hlediska etnicity je Krym oblastí s nejvyšší koncentrací rusky mluvících obyvatel v rámci Ukrajiny. Také záležitost Krymských Tatarů komplikovala složitou bezpečnostní konstelaci v regionu. Jejich separatistické tendence byly motivovány polarizací a mobilizací etnika vůči „ukrajinizaci“ a především ohrožováním krymské národní identity, jazyka a kultury. (Mychajlyszyn 2010: 200)

Oficiálně Rusko proklamuje jako jeden ze svých cílů nejen v černomořském regionu, „ochranu práv a zájmů ruských občanů a krajanů v zahraničí na základě mezinárodního práva a účinných bilaterálních dohod. Ruská Federace bude usilovat o zajištění adekvátních záruk práv a svobod svých krajanů ve státech, kde trvale pobývají a bude se snažit udržovat a rozvíjet komplexní vztahy s těmito státy a jejich institucemi.“ (The Foreign Policy Conception of the Russian Federation 2000)

Rusko dlouhodobě řešilo problémy a územní spory na Krymu a v Černém moři. Spor o námořní hranici v oblasti Kerčského průlivu, nevyjasněný status ruské flotily v Sevastopolu a problémy týkající se vlastnictví hydrografických a navigačních zařízení v Černém moři, byly překážkou pro ruskou expanzi a posílení vlivu v regionu. Bilaterální spory s Ukrajinou ohledně Krymu byly z ruské perspektivy vyřešeny anexí Krymu a opět došlo k významné změně geopolitické dynamiky v regionu. (Delanoë 2014: 375) Reakce mezinárodního společenství byla jednoznačná, především ze strany OSN a NATO. NATO na vrcholném zasedání ve Walesu v září 2014 schválilo rezoluci, která zdůrazňuje, že „porušení územní celistvosti a svrchovanosti Ukrajiny je vážným porušením mezinárodního práva a velkou výzvou pro euroatlantickou bezpečnost.“ (Eichler 2015) Mezinárodní společenství tedy anexi Krymu neuznává, až na pár států spřátelených s režimem, a odsuzuje porušení územní celistvosti nezávislého státu.

Rusko rozšířilo své pobřeží u Azovského moře¹⁹ a kromě úplné suverenity nad Sevastopolí, získalo také významné přístavní města Jevpatorii, Feodosii a Kerč (Delanoë 2014: 376) Dalším důsledkem anexe Krymu pro region je rozšíření ruského vlivu nad Azovským mořem a s tím související suverenity nad ropnými poli „Pallas“, nedaleko Kerčského průlivu. Předpokládá se, že ropné pole může být zásobárnou až 75 miliard metrů krychlových zemního plynu a zhruba 490 milionů tun ropy. (Tamtéž)

Po anexi Krymu se také Rusku otevřel prostor pro rozšíření základny v Sevastopolu a Novorossijsku a s tím spojený prostor pro modernizaci válečného loďstva, či pobřežního dělostřelectva. Je pravděpodobné, že Rusko bude dále zvyšovat svou vojenskou přítomnost v regionu vzhledem k neplatnosti rusko-ukrajinských bilaterálních dohod z roku 1997 a 2010, které omezovaly a regulovaly kapacity ruské námořní flotily na území Krymu. (Tamtéž)

¹⁹ Původně mělo ruské pobřeží v Černém moři 400 km, po roce 2008 a rusko-gruzínské válce získalo dalších 300 km korespondujících s abchazským pobřežím u Černého moře. (Delanoë 2014: 375)

Závěr

Tématem této práce byla analýza regionální integrace v Černomoří v letech 1991-2015. V první kapitole byly definovány základní pojmy jako region, regionalismus a regionalizace, dále byl nastíněn teoretický rámec analýzy regionálních integračních organizací a iniciativ. Fenomén regionalismu a obecně přesunutí těžiště analýzy mezinárodních vztahů z globální na regionální úroveň, reflektuje snahu států kooperovat v rámci užší skupiny, která umožňuje řešit aktuální problémy efektivněji a v závislosti na specifických potřebách daného teritoria. Regionalismus také může přispívat k eliminaci negativních dopadů globalizace a k posílení konkurenceschopnosti na globálním ekonomickém trhu. Přístupy, které vyházejí s regionalismus a jeho teoretického rámce, mohou být také vhodným prostředkem pro analýzu bezpečnostní situace v regionu. Regionalismus nezohledňuje pouze vojenské aspekty bezpečnosti, ale zaměřuje se také na aspekty politické, ekonomické a sociální.

Práce vychází především z teoretického rámce nového regionalismu, který je vhodným nástrojem pro analýzu postsovětských států. V 90. letech byl mezinárodní systém charakterizován nárůstem počtu aktérů a multidimenzionálním přístupem k integračním procesům, což se také odrazilo v přístupu států ke vzájemné spolupráci a ochotě integrovat se do různých mezinárodních a regionálních organizací. Tato charakteristika platí také na státy černomořského regionu, které pomocí integračních aktivit a v jejich rámci, formulovaly svou národní politiku a v závislosti na typu organizace profilovaly také směřování politiky zahraniční.

V rámci akademické debaty nepanuje shoda nad přesným vymezením regionu Černomoří, proto bylo v textu zohledněno několik přístupů k definici a ohraničení diskutovaného teritoria. Kromě geografického vymezení byl region definován na základě geopolitického, energetického a částečně ekonomického významu. Klíčové postavení Ruska v regionu a jeho geopolitické zájmy byly reflektovány v druhé části práce, která se specificky zabývala klíčovými událostmi, procesy (změna vztahů, rozložení sil a externí zásahy v regionu) bezprostředně ovlivňujícími regionální dynamiku a integrační projekty. V rámci této kapitoly byly zohledněny proměny ruské zahraniční politiky v éře prezidentství Borise Jelcina v letech 1991-1999 a prezidenta Vladimíra Putina v letech 2000-2014. Po historickém vymezení přítomnosti Ruska v regionu byly identifikovány zásadní události ovlivňující geopolitickou situaci v Černomoří. Konflikt v Gruzii ohledně separatistických území Abcházie a Jižní Osetie v roce 2008 a konflikt na Ukrajině, jehož důsledkem byla anexe Autonomní republiky Krym Ruskou Federací v roce 2014, byly označeny za klíčové události ovlivňující dynamické změny v regionu. Na základě analýzy odborné literatury byly

identifikovány hlavní faktory ovlivňující postavení Ruska v regionu a stěžejní geopolitické zájmy.

Cílem druhé kapitoly bakalářské práce byla analýza černomořského regionu na základě existujících integračních projektů a jednotlivých regionálních organizací. Pro splnění cíle práce bylo nutné odpovědět na výzkumnou otázku: *Jakým způsobem probíhala regionální integrace v Černomoří po rozpadu SSSR?* Organizace Černomořské hospodářské spolupráce vznikla jako jedna z prvních integračních aktivit regionu v roce 1992. Jejím cílem byla hospodářská spolupráce a měla sloužit také jako platforma pro koordinaci společných cílů regionu. Úspěšnost tohoto uskupení je diskutabilní. Organizace sice dosáhla určitého pokroku, např. spolupráce s EU, ale na druhou stranu nedokázala efektivně řešit problémy regionu v bezpečnostní oblasti. Toto hodnocení vychází z předpokladu, že regionalismus může být vhodným nástrojem pro předcházení a řešení konfliktů, pokud je základní vztah mezi státy založen na demokratickém míru a bezpečnostní kultuře na vysoké úrovni. Což v souvislosti s anexí Krymu a konfliktem na Ukrajině nemůžeme jednoznačně konstatovat.

Další regionální iniciativy vznikaly v souvislosti s Ruskem. Jednak jako reakce na snahu omezit vměšování Ruska do vnitřního fungování zahraničního směřování států (GUAM, Společenství demokratické volby), a jednak jako přímý důsledek integrace iniciované z Ruska (Společenství nezávislých států, Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti, Jednotný hospodářský prostor) Součástí analýzy regionálních organizací, je důležitým prvkem také role externích aktérů- EU a NATO. Oficiálně vstoupila EU do regionu v roce 2007, kdy se k Unii připojilo Bulharsko a Rumunsko. V rámci Černomořské synergie představila EU nový směřování politiky vůči černomořskému regionu, která byla založena na multidimenzionální spolupráci v různých sektorech. Co se týče přítomnosti NATO v regionu, některé státy jsou zapojeny do platformy Partnerství pro mír, ale konkrétní výstupy této spolupráce neznamenal. Obecně můžeme říci, že postoj EU a NATO vůči regionu je determinován upřednostňováním řešení jiných problémů a především postojem Ruska, které negativně reaguje na jakýkoli náznak integrace států postsovětského regionu do euroatlantických struktur.

Energetický a transportní potenciál černomořského regionu je jeden z důvodů, proč je region pro Rusko tak důležitý. V Černomoří se nacházejí bohaté zásoby ropy a zemního plynu, které tvoří významnou složku exportně zaměřené ruské ekonomiky. Nejedná se však jen o těžbu surovin v teritoriu, ale také o přítomnost strategických dopravních a obchodních cest přepravujících ropu a zemní plyn vedoucí z Ruska do Evropy. Energetický a transportní potenciál regionu však není důležitý pouze pro Rusko, dopravní koridory ropy a plynu jsou

klíčové také pro vnější aktéry vstupující do regionu- EU. Přestože se EU snaží o diverzifikaci zdrojů energie, zůstává z velké části závislá právě na ruském zemním plynu a ropě, která je dopravována vodními i pevninskými cestami nacházejícími se v oblasti Černého moře.

Dalším důvodem angažovanosti Ruska v regionu je již výše zmíněná snaha o stabilizaci a upevnění ruského vlivu v Černomoří. Z ekonomických politických a především bezpečnostních důvodů je pro Rusko stabilní region nutností. V klíčových dokumentech ruské zahraniční politiky se pak tato nutnost odráží na jasně formulovaném vymezení vůči jakékoli snaze ze strany NATO a EU rozšířit své ekonomické a politické aktivity v černomořském regionu. Na konkrétním případu snahy Ukrajiny a Gruzie vstoupit do těchto organizací je zřejmá snaha Ruska diplomatickou a mnohdy i vojenskou cestou zabránit vstupu zemí do organizací, které se snaží skrze rozšíření na východ balancovat dominantní postavení Ruska v regionu. Rusko pak jakékoli jednání, které vyhodnotí jako zásah a narušení sféry vlivu ve státech „blízkého zahraničí“, považuje za ohrožení národní bezpečnosti a teritoriální integrity. Tato strategie se v posledním desetiletí ukazuje jako úspěšná, což může být demonstrováno na příkladech neúspěšného jednání o vstupu Ukrajiny a Gruzie do euroatlantických struktur a v konečném důsledku také na anexi Krymu.

Diplomatická taktika Ruska je založena na vytváření „univerzálních“ projektů integrace (SNS), jejichž účelem je kontrola multidimenzionálních aspektů spolupráce mezi státy umožňující kontrolu nad směřováním jejich zahraniční politiky.

Na základě vymezeného tématu práce byly stanoveny dvě hlavní výzkumné otázky: *Jakým způsobem probíhala regionální integrace v Černomoří po rozpadu SSSR? Jak ovlivnilo Rusko integrační dynamiku a spolupráci v Černomoří obecně?* Vzhledem ke zjištění na základě analýzy relevantních literatury lze konstatovat, že se podařilo zodpovědět hlavní výzkumné otázky a byl tak splněn dílčí cíl práce, tedy analýza existujících regionálních organizací v rámci teritoria Černého moře.

V rámci třetí kapitoly byl v úvodu stanoven dílčí cíl, tedy odpovědět na výzkumnou otázku: *V jakých iniciativách, projektech figurovalo Rusko od roku 1991 v Černomoří s ohledem na jeho geopolitické zájmy a strategický význam pro bezpečnost a energetiku?* Po skončení Studené války Rusko stanovilo základní cíle zahraniční a bezpečnostní politiky a definovalo bývalé postsovětské státy (členy SNS), jako primární oblast zájmů a sféry vlivu. Přestože se konkrétní záměry ruské zahraniční politiky proměňovaly v závislosti na dané vnitropolitické, ekonomické situaci a souvislosti s událostmi na mezinárodní úrovni, základní cíl v postsovětské oblasti zůstal stejný. Jednak Rusko usilovalo o posílení kooperace se státy v černomořské oblasti v rámci regionální integrace a projektů a jednak se snažilo i nadále

ovlivňovat rozhodnutí států a jejich zahraničněpolitického směřování. Přestože je Černomoří dynamickým regionem, v rámci něhož jsou vztahy determinovány antagonistickými zájmy a komplikovanými regionálními vazbami na jednotlivé mocnosti, Rusko dokázalo vždy zareagovat na novou situaci v oblasti a nasměřovat tak vývoj ve svůj prospěch.

Je velmi složité předvídat vývoj situace v černomořském regionu vzhledem k stále probíhající rusko-ukrajinský konflikt a přítomnost „zamrzlých“ konfliktů v regionu. Pokud však zohledníme vývoj v regionu z dlouhodobého hlediska, můžeme konstatovat, že Černomoří a jeho geopolitický význam v souvislosti s energetickým a ekonomickým potenciálem bude i nadále vzrůstat. Tento předpoklad potvrzuje také nebývalý zájem západních států a mezinárodních organizací, které vnímají anexi Krymu jako potenciální precedens ve vztahu Ruska ke státům postsovětského prostoru.

Literatura

“Agreement on the Establishment of Commonwealth of independent States.” 2008. (online)
Dostupné z: <<http://therussiasite.org/legal/laws/CISagreement.html>> (22. 5. 2015)

Arbatov, Alexej G. 1993. „Russia's Foreign Policy Alternatives.“ *International Security*. 18 (2): 6.

Arbatov, Alexej. 2013. “Vojenská doktrína a zahraniční politika Ruska.” Pp. 197–210 in Iličeva, Ludmila, Vladimir Komarovskij, Vladimír Prorok. (eds.). *Rusko ve 21. Století. Politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Aydin, Mustafa. 2005. „Regional Cooperation in the Black Sea and Integration into Euro Atlantic Structures.“ Pp. 31–42 in Jean Dufourcq, Lionel Ponsard (eds.) *The Role of the Wider Black Sea Area in a Future European Security Space*. Rome, Italy: NATO Defense College. (online) Dostupné z: <<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/MustafaAydin.pdf>> (22. 5. 2015)

Banciu, Roxana, I. 2015. “South Stream Project and the Ukrainian Factor.” *Romanian Journal of European Affairs* 15 (1): 55-69 (online). Dostupné z: <http://rjea.ier.ro/sites/rjea.ier.ro/files/articole/RJEA_2014_vol15_no1_art.4.pdf> (15. 6. 2015)

Black, J., L. 2004. *Vladimir Putin and the New World Order*. USA: Rowman & Littlefield Publishers, INC.

Blandy, C. W. 2009. „Provocation, Deception, Entrapment: The Russo-Georgian Five Day War.“ *Defence Academy of the United Kingdom* (online). Dostupné z: <<http://www.conflictstudies.org.uk/files/04.pdf>> (12. 5. 2015)

Buba, Tatiana. 2010. Russo- Ukrainian Relations: Sevastopol and the Black Sea Fleet. *International Affairs Review* 19 (1): 1–15. (online) Dostupné z: <<http://www.iar-gwu.org/sites/default/files/articlepdfs/Russo-Ukrainian%20Relations.pdf>> (12. 6. 2015)

Cihelková, Eva. 2007. „Nový regionalismus – teoretické přístupy a vymezení.“ Pp. 15 in: Eva Cihelková (ed.). *Nový regionalismus, Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha.

Delanoë, Igor. 2014. „After the Crimean crisis: towards a greater Russian maritime power in the Black Sea” *Southeast European and Black Sea Studies* 14 (3): 367-382. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14683857.2014.944386>> (20. 5. 2015)

- Delanoë, Igor. 2014. „Crimea, a Strategic Bastion on Russia’s Southern Flank.“ *Russian International Affairs* (online). Dostupné z: <http://russiancouncil.ru/en/blogs/igor_delanoë/?id_4=1588#> (15. 6. 2015)
- Eichler, Jan. 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Avis.
- Eichler, Jan. 2015. „Mezinárodní souvislosti války na Ukrajině.“ *Vojenské rozhledy* 24 (56): 5–19. (online) Dostupné z: <<http://www.vojenskerozhledy.cz>> (10. 6. 2015)
- Erlanger, Steven. 2008. „Putin, at NATO Meeting, Curbs Combative Rhetoric.“ *The New York Times* 5. 4. 2008 (online). Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2008/04/05/world/europe/05nato.html>> (20. 6. 2015)
- European Commission. High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security policy. 2015. *Joint Staff Working Document. “Black Sea Synergy: review of a regional cooperation initiative.”* (online) Dostupné z: <http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/swd_2015_6_fl_joint_staff_working_paper_en.pdf> (10. 6. 2015)
- Farrel, Mary. 2005. „The Global Politics of Regionalism: An Introduction“, Pp. 30 in Farrel, M., and Hettne, B. (eds.) *Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*, Pluto.
- Gayoso, A., Carmen. 2009. „Russian hegemonies: historical snapshots, regional security and changing forms of Russia’s role in the post-Soviet region.“ *Communist and Post-Communist Studies* 42: 233–252.
- Gümplová, Petra. 2015. „Anexe Krymu po roce: Porušení územní celistvosti je zločin“ *Česká pozice* (online). Dostupné z: <http://ceskapozice.lidovky.cz/anexe-krymu-po-roce-porusen-uzemni-celistvosti-je-zlocin-pak-/tema.aspx?c=A150319_105818_pozice-tema_lube> (26. 5. 2015)
- Haas, B. Ernst. 1970. *The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing*. *International Organization* 24 (4): 606–646 (online) Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2706149?seq=1#page_scan_tab_contents> (20. 6. 2015)
- Hedenskog, Jakob. 2005. „Russian security policy towards Belarus, Ukraine and Moldova.“ Pp. 130. in Jakob Hedenskog, Vilhelm Konnander, Bertil Nygren (eds.). *Russia as a Great Power. Dimensions of security under Putin*. Oxon: Routledge.

Hodač, Jan, Petr, Strejček. 2008. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, MU.

Horák, Slavomír. 2007. „Integrace a dezintegrace v postsovětské Střední Asii.“ Pp. 262-292 in Emil A. Souleimanov (ed.). *Rusko a postsovětský prostor*. Praha: Eurolex Bohemia.

Chatham House. 2009. „The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests.“ *The Royal Institute of International Affairs, Chatham House* (online) Dostupné z: <<https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/160109blacksea.pdf>> (10. 5. 2015)

Chatham House. 2015. „The Russian Challenge.” *The Royal Institute of International Affairs, Chatham House* (online) Dostupné z: <http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150605RussianChallengeGilesHansonLyneNixeySherrWood.pdf> (10. 5. 2015)

Japaridze, Tedo. 2007. „The Black Sea Region: Meaning and Significance.” *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy* 29 (2): 113–125. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com.proxy.lib.ul.ie/doi/pdf/10.1080/10803920701319276>> (18. 6. 2015)

Kamyšanov, Viktor. 2013. “Zdroje zahraniční politiky Ruska.” Pp. 183–196 in Iličeva, Ludmila, Vladimir Komarovskij, Vladimír Prorok.(eds.). *Rusko ve 21. Století. Politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Karakullukçu, Memduh, Dmitri, Trenin, 2014. „Exploring the Prospects for Russian-Turkish Cooperation in a Turbulent Neighborhood.” *Carnegie Moscow Center Working Group* (online). Dostupné z: <http://carnegieendowment.org/files/CP_Turkey2014_web_Eng.pdf> (15. 6. 2015)

Kelly, E., Robert. 2007. „Security Theory in the New Regionalism.” *International Studies Review*, 9 (2): 197–229. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2486.2007.00671.x/abstract>> (10. 5. 2015)

King, Charles. 2007. *Historie Černé more*. Praha: BB/art.

- Kobrinskaya, Irina. 2008. „The Black Sea Region in Russia’s Current Foreign policy Paradigm.“ *PONARS Eurasia Policy Memo* 41(online) Dostupné z: <http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/pepm_041.pdf> (10. 6. 2015)
- Kovács, Gabriel. 2008. „Potenciální rizika evropského procesu kontroly zbrojení v kontextu rusko-gruzínského konfliktu.“ *Obrana a strategie* 8 (2): 31–65. Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/en/previous-issues/volume-2008/2-2008/articles/potential-risks-of-the-european-arms-control-process-in-the-context-of-the-russian-georgian-conflict.html#.VYQb__ntmko> (19. 5. 2015)
- Kulhánek, Jakub. 2013. „Rusko a Východní partnerství: geopolitické soupeření prozatím nehrozí“ *Mezinárodní politika* (online) Dostupné z: <<http://www.iir.cz/article/rusko-a-vychodni-partnerstvi-geopoliticke-soupereni-prozatim-nehrozi>> (12. 6. 2015)
- Kuşku-Sönmez, Eda. 2014. „Regional cooperation in the Black Sea basin: what role for city diplomacy?“ *Southeast European and Black Sea Studies* 14 (4): 489–507. (online) Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683857.2014.967944?journalCode=fbss20>> (10. 6. 2015)
- Kuzio, Taras. 2008. „GUAM as a Regional and Security Organization.“ *National Security and Foreign Policy of Azerbaijan conference*, (online) Dostupné z: <http://www.taraskuzio.net/conferences2_files/GUAM_Azerbaijan.pdf> (10. 5. 2015)
- Lendman, Stephen. 2014. “Cold War Geopolitics in Sochi. Western Media “Bashes” Vladimir Putin.” *Global Research* (online). Dostupné z: <<http://www.globalresearch.ca/cold-war-geopolitics-in-sochi-western-media-bashes-vladimir-putin/5368024>> (15. 6. 2015)
- Lídl, Václav. 2013. „Gruzie v předvečer summit Východního partnerství ve Vilniusu.“ Briefing Paper, *Asociace pro mezinárodní otázky* (online) Dostupné z: <<https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/160109blacksea.pdf>> (10. 5. 2015)
- Lídl, Václav. 2014. „Eurasijská ekonomická unie: supervelmoc zítřka či papírový tygr?“ *Mezinárodní politika* (online) Dostupné z: <<http://www.iir.cz/en/article/eurasijska-ekonomicka-unie-supervelmoc-zitrka-ci-papirovy-tygr>> (5. 6. 2015)

Litera, Bohuslav. 1994. „Kozyrevova doktrína - ruská varianta Monroeovy doktríny.“ *Mezinárodní vztahy*. 4: 65. (online) Dostupné z: <<https://mv.iir.cz/article/download/924/976>> (5. 6. 2015)

Lomagin, Nikita. 2005. „Forming a new security identity in modern Russia.“ Pp. 257-277 in J. Hedenskog, Jakob, Vilhelm Konnander, Bertil Nygren, Ingmar Oldberg, Christer Pursiainen (eds.), *Russia as a great power: dimensions of security under Putin*. London: Routledge

Makarychev, S., Andrey. 2008. „Securitization and Identity, The Black Sea Region as a conflict formation.“ *PONARS Eurasia Policy Memo*. (online) Dostupné z: <<http://www.ponarseurasia.org/memo/securitization-and-identity-black-sea-region-conflict-formation>> (2. 6. 2015)

Manoli, Panagiota. 2014. „Regional Cooperation in the Black Sea: Building an inclusive, innovative, and integrated region.“ *Black Sea Trade & Development Bank* (online). Dostupné z: <http://www.bstdb.org/publications/Regional_Cooperation_in_the_Black_Sea.pdf> (2. 6. 2015)

Mansfield D. Edward, Helen V. Milner. 1999. „The New Wave of Regionalism.“ *International Organization* 53 (3): 589–627. Dostupné z: <<http://web.stanford.edu/class/polisci243c/readings/v0002093.pdf>> (15. 5. 2015)

Munteanu, Igor. 2007. „The Policy of Moldova towards the Black Sea Region and the BSEC.“ Pp. 85-100 in: Panagiota Manoli (ed.) *Unfolding the Black Sea Economic Cooperation, Views from the Region. International Centre for Black Sea Studies* (online) Dostupné z: <<http://www.isn.ethz.ch/isn/>> (10. 6. 2015)

Nye, Joseph, S. 1968. „Comparative Regional Integration: Concept and Measurement“ *International Organization* 22 (4): 855-880. (online) Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2705847>> (10. 6. 2015)

Ojuland, Kristiina. 2009. „Zpráva nezávislé mezinárodní vyšetřovací mise o konfliktu v Gruzii“ (rozprava) *Europarl.europa.eu*. 22. 10. 2009(online) Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20091022+ITEM-006+DOC+XML+V0//CS> > (5. 6. 2015)

Organization of the Black Sea Economic Cooperation: Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation. Istanbul, June 1992, <http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx> (20. 5. 2015)

Ozer, Ercan. 1997. "The Black Sea Economic Cooperation and Regional Security" Perceptions: *Journal of International Affairs* 2 (3): 78. (online) Dostupné z: <<http://sam.gov.tr/the-black-sea-economic-cooperation-and-regional-security/>> (2. 6. 2015)

Pavlík, Petr. 2000. *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*. Praha: Přírodovědecká fakulta.

Pavliuk, Oleksandr. 1999. "The Black Sea Economic Cooperation: Will Hopes Become Reality?" Pp. 137 in Andrew Cottey (ed.). *Subregional Cooperation in the New Europe. Building Security and Solidarity from the Barents to the Black Sea*. London: MacMillan Press.

Pešek, Jaroslav. 2014. "Ukrajina – Rusko. Devět mýtů" *Revue politika* (online). Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/2036/ukrajina-rusko>> (15. 6. 2015)

Petersen, Alexandros. 2013. "Black Sea Security: The NATO Imperative", *Wilson Center* (online) Dostupné z: <<http://www.wilsoncenter.org/program/european-studies>> (10. 6. 2015)

Pezl, Karel. 2000. „Koncepce národní bezpečnosti Ruské Federace a její vojenská doktrína.“ *Mezinárodní vztahy* (online). Dostupné z: <<http://mv.iir.cz/article/view/1257>> (20. 5. 2015)

Ratnam, Gopal. 2014. "Top NATO Commander: Putin Creating New Border Between Ukraine and Russia." *Foreign Policy* (online) Dostupné z: <<http://foreignpolicy.com/2014/11/03/top-nato-commander-putin-creating-new-border-between-ukraine-and-russia/>> (12. 5. 2015)

Reynolds, Michael, A. 2014. "The Geopolitics of Sochi." *Foreign Policy Research Institute* (online). Dostupné z: <<http://www.fpri.org/articles/2014/01/geopolitics-sochi>> (15. 6. 2015)

Rusu, Diana. 2011. „Regionalization in the Black Sea Area: a Comparative Study.“ *Romanian Journal of European Studies* 11 (2): 47–65. Dostupné z: <http://http://rjea.ier.ro/sites/rjea.ier.ro/files/articole/RJEA_2011_vol11_no2_REGIONALIZATION_IN_THE_BLACK_SEA_AREA_A_COMPARATIVE_STUDY.pdf> (19. 5. 2015)

Říchová, Blanka. 1997. „Komparativní metoda v politologii.“ *Politologická revue* 4 (2): 3–34.

- Sakwa, Richard. 2008. *Russian Politics and Society*. Oxon, Routledge.
- Saradzhyan, Simon. 2005. „Russia’s Alliances Lack Real Substance.“ *Security Watch* 31 (3) (online) Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Current-Affairs/Security-Watch/Detail/?id=107571&lng=en> > (10. 6. 2015)
- Stier, Gábor. 2013. „Fiasko pro EU: Projekt Nabucco končí,“ *Česká pozice* (online). Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/fiasko-pro-eu-projekt-nabucco-konci-d6c-/tema.aspx?c=A130701_135247_pozice_133970> (26. 5. 2015)
- Štindl, Karel. 2010. Budoucnost Sevastopolu s Černomořskou flotilou? *Natoaktual. cz*, 10. 5. 2010 (online) Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/budoucnost-sevastopolu-s-cernomorskou-flotilou-obchod-p2z-/na_analyzy.aspx?c=A100510_122301_na_analyzy_m02> (10. 6. 2015)
- Švihlíková, Ilona. 2014. „Euroasijská unie jako nová hrozba?“ *Internetový deník E15* (online) Dostupné z: http://nazory.euro.e15.cz/analyzy/ilona-svihlikova-euroasijska-unie-jako-nova-hrozba-1091184#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink> (12. 6. 2015)
- „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000.“ *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, (online). Dostupné z: <http://www.mid.ru/bdomp/nsosndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/36aba64ac09f737fc32575d9002bbf31!OpenDocument> > (20. 5. 2015)
- Tichý, Lukáš. 2014. „Zahraniční a bezpečnostní politika Vladimira Putina v letech 2000–2008 na pozadí bezpečnostní kultury Ruské federace.“
- Trenin, Dmitri. 2008. „Russia’s Perspective on the Wider Black Sea Region.“ *The Wider Black Sea Region in the 21st Century*. 103–117. Dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=92464>>
- Tsardanidis, Charalambos. 2005. “The BSEC: From New Regionalism to Inter-regionalism?” *Agora Without Frontiers* 10 (4): 362–391. Dostupné z: <http://www.idec.gr/iier/new/tomos10/TsARDANIDIS.pdf>> (22. 5. 2015)
- Turovskij, Rostislav. 2013. “Politická geografie a regionální uspořádání Ruska.” Pp. 60107 in Iličeva, Ludmila, Vladimir Komarovskij, Vladimír Prorok.(eds.). *Rusko ve 21. Století. Politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Tusičišny, Andrej. 2007. „Regionálne organizácie a ich vplyv na bezpečnosť.“ Pp. 605 in Lubomír Lupták (ed.). *Panorama bezpečnostného globálneho prostredia 2006-2007*. Bratislava.

Vernygora, Vlad, Natalia Chaban. 2008. „New Europe and Neo- regionalism: a Working Case of the Community of Democratic Choice.” *TRAMES* 12 (2): 127–150. Dostupné z: <http://www.kirj.ee/public/trames_pdf/2008/issue_2/Trames-2008-2-127-150.pdf> (22. 5. 2015)

Wæver, Ole Wiberg, Håkan. 1995. „Baltic Sea/Black Sea. Regionalization on the Fringes of the „New Europe“.“ Pp. 203 in *Regionalism – Concepts and Approaches at the Turn of the Century*. Bucharest.

Webber, Mark. 1996. *The International politics of Russia and the successor states*. Manchester: Manchester University Press.

Winrow, Gareth. 2007. „Geopolitics and Energy Security in the Wider Black Sea Region.” *Southeast European and Black Sea Studies* 7 (2): 217–235. (online). Dostupné z: <<http://euroakadeemia.ee/materjalid/Geopolitics%20and%20energy%20security.pdf>> (15. 5. 2015)

Zelinka, Petr. 2008. „Kritika teorie bezpečnostního komplexu z hlediska přístupu síťových aktérů“ *Mezinárodní vztahy* 43 (4): 52–74. Dostupné z: < <http://mv.iir.cz/article/view/306>> (10. 5. 2015)

Гриневецкий Сергей Р., Сергей С. Жильцов, И. С. Зонн. 2009. Геополитическое казино Причерноморья. Москва: Восток-запад.

Пřílohy

Обрázек 1

Рис. 1. Карта Черного моря

Zdroj: Гриневецкий, Жильцов, Зонн 2009

Обрázек 2

Рис. 2. Трубопроводы Черноморского региона

Zdroj: Гриневецкий, Жильцов, Зонн 2009

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá analýzou regionálních integračních procesů v Černomořském regionu, zkoumá příčiny vzniku, fungování a případný úspěch či neúspěch stěžejních regionálních organizací a projektů. Práce zohledňuje také působení klíčových externích aktérů, jakým je Rusko, Evropská unie a NATO, kteří mají zásadní vliv na integrační dynamiku v Černomoří. V jádru analýzy se nachází Rusko a jeho integrační aktivity, které jsou jedním z prostředků zahraniční politiky pro prosazení dlouhodobého cíle, tedy posílení vztahů a spolupráce v rámci postsovětského prostoru. Práce se snaží komplexně zhodnotit působení Ruska v regionu s ohledem na jeho ekonomické, geopolitické a bezpečnostní zájmy. Práce si také klade za cíl reflektovat vývoj v Černomoří v letech 2008-2015, kdy proběhly zásadní události ovlivňující celkovou geopolitickou situaci v regionu.

Klíčová slova: regionalismus, regionální organizace, integrace, Černomořský region, Ruská federace, bezpečnostní politika.

Abstract

This bachelor thesis deals with the analysis of regional integration processes in the Black Sea region. The thesis examines the causes of integration, its functioning and eventual success or failure of the key regional organizations and projects. Work also reflects the influence of key external actors, such as Russia, the European Union and NATO, which have a major impact on the dynamics of the regional integration in the Black Sea. The fundamental objective of this work is the analysis of the Russia's integration activities, which are the major instruments of the foreign policy that help accomplish long-term goals towards strengthening cooperation within the post-Soviet area. The thesis seeks to comprehensively assess the effects of Russia in the region considering its economic, geopolitical and security interests. The work also aims to reflect the development in the Black Sea area during the 2008-2015 period, when the major events, affecting the overall geopolitical situation in the region, occurred.

Key words: regionalism, regional organizations, integration, Black Sea Region, Russian Federation, security policy